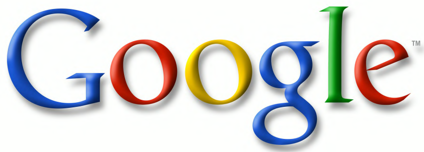
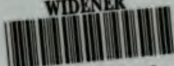

WIDENER
HN NEB4 b

oghandel

mann).

Nogle Bemærkninger

i Anledning af

Naturalismen

af

Johan Vibe.

Kristiania.

P. T. Mallings Boghandel

(G. Kr. Johs. Parmann).

1884.

A. W. Brøggers Bogtrykkeri.

Indhold.

Side

I. Zolas Theorier 1
II. Forfatterne som Videnskabsmænd og Samfunds-reformatorer 11
III. Skjønliteraturens Opgave 21
IV. Om Zolas Fordring, at Skjønliteraturen skal være en i alle Henseender naturtro Gjengivelse af Virkeligheden 38
V. Om Berettigelsen af Zolas Paastand, at de ikke-naturalistiske Forfattere gjør sig skyldige i Overdrivelser, og om sympathetiske og usympathetiske Personer 45
VI. Om Naturalisternes vidtløftige og detaljerede Beskrivelser 56
VII. Slutnings-Bemærkninger 73

I.

Zolas Theorier.

Zola gaar ikke alene praktisk i Spidsen for den naturalistiske Skole, han har ogsaa behandlet Naturalismen theoretisk. Zola opstiller i sin Bog: „Le Roman experimental“ den Lære, at Poesiens Tid er forbi, og at Skjønliteraturen maa gaa over fra at være et Foster af Indbildningskraften til at blive en Videnskab ligesom Kemien, Fysiken og Medicinen. Hele den ældre ideale Retning i Literaturen er efter hans Mening bygget paa Usandhed. Naar man har tiljublet denne Literatur sit Bifald, da er dette udelukkende at skrive paa Uvidenhedens Regning, og Bifaldet taber sig derfor, efter hvert som Kundskaben stiger. Man opdager, at de ædle Heltenaturer ikke eksisterer, at det ophøiede, udmeislede og korrekte Sprog, ikke svarer til det, som tales i Virkeligheden, at den Glans, man i Dramaerne og de historiske Romaner har kastet over en svunden Tid, er usand.

Den ideale Poesi forherligede Menneskene og fremstillede Verden i et Rosenskjær; men Tiden er

gaaet fremad og Literaturen maa følge. Vi befinde os ikke længere i Overtroens Tidsalder, vi befinde os i Videnskabens Aarhundrede. Paa alle andre Felter, paa Kemiens, Fysikens, Medicinens Omraade har den videnskabelige Methode seiret. Det er en Konsekvense af Udviklingen, at den ogsaa seirer i Skjønliteraturen. Forfatteren er efter Zolas Mening intet andet end en Videnskabsmand, der foretager psychologiske Eksperimenter.

Den eksperimenterende Forfatter maa derfor gaa frem ganske paa samme Maade som Videnskabsmanden. Han maa først gjøre sine Erfaringer, og dernæst maa han stille sine Personer under Forhold, hvorover han selv er Herre, og som han selv kan regulere netop saaledes som Videnskabsmanden gjør med de Gjenstande, han vil studere. Naar en Forfatter altsaa, saaledes som Zola i l'Assommoir vil vise, hvorledes Drukkenskabslasten opstaar, udvikler sig og virker, studerer han først Drukkenskaben saaledes som den ytrer sig hos den Klasse af Mennesker, som han agter at gjøre til Gjenstand for sin Behandling. Han besøger Kneiper, gjør sig bekjendt med Familier, hvor Manden eller Konen drikker, gaar til Hospitalerne, hvor han kan faa Leilighed til at se Deliriumspatienter. Beriget med disse Erfaringer

finder han derpaa et Udgangspunkt for et dramatisk Arbeide eller en Fortælling, lader Begivenhederne udvikle sig simpelt og naturligt, eksperimenterer med fine Figurer og stræber saaledes gjennem Fortællingen at vise, hvorledes Forholdene og Omstændighederne lidt efter lidt driver Gjenstanden for hans Studium ind paa Drukkenskabens Bane, og hvorledes den fortsatte Nydelse af Spiritus efterhaanden virker paa Mennesker af den og den Disposition og under de og de Omgivelser, aldeles paa samme Maade som Medicineren, naar han vil undersøge Virkningen af en eller anden Gift, vælger et Dyr, sætter det under Forhold, hvor han kan kontrollere, hvad Dyret nyder, og saa gjennem Eksperimenter paaviser, hvorledes Giften virker i større og mindre Doser og under de og de Forhold.

Forfatteren fortsætter Fysiologens Arbeide, ligesom denne paa sin Side fortsætter Fysikerens og Kemikerens. Han eksperimenterer med Karakterer, med Lidenskaber, med de menneskelige og sociale Forhold, ligesom Kemikeren og Fysikeren eksperimenterer med den døde Natur og Fysiologen med levende Skabninger. Hans Hovedopgave er at finde Aarsagerne til Fænomenerne. Han maa stræbe at opdage, hvorledes den Maskine, vi kalder Menneske, virker; han maa studere dets sjælelige Mekanisme,

og vise de skjulte Hjul, der sætter Maskinen i Bevægelse. Mennesket er et Naturprodukt ligesom Dyr og Planter, og dets Handlinger er bestemte dels af dets medfødte Drifter og Anlæg, dels af de ydre Forhold. Om en Mand bliver en Drukkenbolt, beror for det første paa hans Legemes og hans Hjærnes Organisation, for det andet paa de ydre Omstændigheder, der paavirke ham. En Mængde forskjellige Forhold, som Arvelighed, Klima, Levemaade, social Stilling, Opholdssted, er det, som afgjør, hvorledes et Menneske af den eller den bestemte Disposition skal komme til at udvikle sig. Det er derfor af den største Vigtighed, at Forfatteren ofrer disse Forhold en tilstrækkelig Plads i sine Skildringer, og ved hver Handling hans Personer udfører, ved hver Beslutning de fatter, ved hver Følelse de ytrer, gjør Rede for Handlingens, Beslutningens eller Følelsens Forbindelse med det Medium, hvori de færdes. Ofte kan nemlig et Klima, et Landskab, en Udsigt, et Værelse have en afgjørende Indflydelse paa et Menneskes hele Handlemaade. Det er Hensynet til disse rent ydre Omstændigheders overordentlige Virkning paa Mennesket, som er Aarsagen til de talrige, vidtløftige og detaljerede Beskrivelser, som man saa hyppig støder paa i Naturalisternes Verker.

Det er under disse Omstændigheder en Selv-

følge, at en Forfatter først og fremst maa være fuldstændig korrekt i sine Skildringer. Han maa gjengive Naturen saa nøiagtig og nøgternt som mulig, uden at ville forandre eller forbedre den. Han maa derfor kontrollere sine egne Forestillinger og fremfor Alt ikke give sin Fantasi Tøilen. Kunstnerens og Forfatterens personlige Opfatning maa staa under Kontrol af Sandheden. Ikke en livlig Fantasi, men derimod en nøgtern Virkelighedssands er den vigtigste Egenskab hos en Forfatter.

Som Følge heraf maa Forfatteren heller ikke lade sine Sympathier og Antipathier komme tilorde i sit Verk. Man stillede forhen den Fordring til en Forfatter, at han skulde indtage et bestemt Standpunkt ligeoverfor de Personer, han skildrede. Der skulde i Romanen eller Dramaet findes sympathetiske og usympathetiske Personer. Man fordrede, som Zola siger, ikke alene, at Forfatteren skulde skildre Dyden og Lasten. Man fordrede ogsaa, at han skulde gjøre Dyden tiltrækkende og Lasten frastødende. Man vilde have Personer, hvis slette Egenskaber var udeladte, saa man kun beholdt de gode tilbage og omvendt. Med andre Ord, man vilde at Forfatteren skulde skildre Karaktererne idealiserede i Stedet for blandede, som de er i Virkeligheden. Men herpaa kan Forfatteren ikke indlade sig. Han skal beholde

sine Følelser for sig selv, og simpelthen meddele, hvad han har seet. En Kemiker, der vilde blive rasende paa Kulsyren, fordi den er skadelig for Livet, og derimod føle en øm Sympathi for Surstoffet, fordi det underholder Livet, vilde gjøre sig latterlig. Det er ligesaa latterligt af en Forfatter, naar han forfølger de lastefulde Personer, han skildrer, med sin Uvilje, og ledsager de dydige med sine Sympathier. Forfatteren maa forholde sig kold og iagttagende ligeoverfor Fænomenerne. De Lidenskaber, Dyder, Laster, Personer og Forhold, som han fremstiller, maa være Gjenstand for et koldblodigt Studium, ikke for hans Sympathi eller hans Antipathi.

Zola nævner som en Prøve paa den naturalistiske Opfatning en Roman af Leon Hennique, der skildrer, hvorledes en Fader, der har to Døtre, som har faaet testamenteret en stor Sum Penge, først forgiver den ene og dernæst faar den anden guillotineret gjennem en falsk Anklage for at tilvende sig deres Formue. Han er nemlig beskjæftiget med at arbeide paa Opdagelsen af et Middel til at styre Baloner, og da hans egen Formue ikke strækker til, vil han komme i Besiddelse af Døtrenes Midler. Dette er Grunden til at han rydder dem af Veien. Forfatteren har skildret dette ganske nøgternt uden at tage Parti for eller mod Faderen, og det er rig-

tigt, siger Zola. Naar man ser hen til Aarsagerne til Faderens Fremgangsmaade, har han nemlig fra sit Standpunkt ikke gjort noget saa særdeles lastværdigt. Han elsker nemlig Balonen høiere end sine Døtre, og han foretrækker derfor at ofre Døtrene fremfor at opgive Balonen. Dette forekommer ham at være rigtig. Man kan disputere om denne Mand er gal, eller om han er et Geni. Man ved kun Et, og det er, at han er et interessant Fænomen, som fortjener at underkastes et nøgternt og grundigt Studium.

Zola værger sig energisk mod den Beskyldning, man har rettet mod Naturalisterne, at deres Verker skulde være umoralske. Naturalismens Maal er efter Zolas Fremstilling tvertimod i høi Grad moralsk. Det er Menneskeslægtens Lykke, den arbeider for. Naturalisternes Fremgangsmaade, gjennem videnskabeligt psykologiske Eksperimenter at vise, hvorledes en slet Lidenskab opstaar og udvikler sig under bestemte sociale Forhold, er Veien til at rette paa de sociale Onder. Den Dag man opdager en skadelig Lidenskabs Væsen og Aarsag, kan man modarbeide den, tilintetgjøre den eller i hvert Fald gjøre den saa uskadelig som mulig, ligesom en Læge, naar han har opdaget en Sygdoms Væsen og Aarsag, kan

modarbeide Sygdommen, og saavidt mulig hindre dens Udbredelse.

„Vi er de aktive Arbeidere“, udbryder Zola, „som undersøger den sociale Bygning, paaviser de raadne Bjelker, de indvendige Revner, de løsnede Stene, alle disse Mangler, som ikke sees udvendig, men som kan have tilfølge, at hele Bygningen styrter sammen. Er ikke dette et i Sandhed nyttigt Arbeide, og er det ikke alvorligere og værdigere end at stille sig paa en Klippe med en Lyre i Haanden og opmuntre sine Medmennesker med velklingende Melodier. Man har kaldt os Sædernes Fordærvere! Intet er taabeligere. Det er Idealisterne, der forvrænge Sandheden, som er Sædernes Fordærvere.“

Naar man har beskyldt de naturalistiske Forfattere for at behage sig i specielt at skildre det Uskjønne, det, „som lugter ilde“, da beror ogsaa dette, efter Zolas Fremstilling paa en Misforstaaelse. Det er Naturalismens Opgave at omfatte alle menneskelige Fænomener baade de skjønne og de uskjønne, baade hvad der lugter ilde, og hvad der lugter godt; men da Lugten af Gjødsel er meget mere udbredt end Lugten af Roser, er det ganske naturligt, at der ogsaa i Literaturen bliver mere af den første end af den sidste. Men dette er ikke Forfatterens Skyld, det er Naturens. Forfatteren, der skil-

drer Naturen, kan ikke gjøre for at den frembyder flere mørke og ubehagelige Sider end lyse og tiltalende. Den naturalistiske Analyse bliver altid grusom, fordi den, som Zola udtrykker sig, „gaar lige til Bunden af det menneskelige Kadaver.“ Man kan søge blandt de høieste som blandt de laveste Klasser, man støder dog til Slutning paa „Dyret i Mennesket.“ Det er kun Klædedragten, der er forskjellig. Dyret kan være mere eller mindre vel tildækket; men naar man løfter det sidste Forhæng, finder man dog altid flere slette end gode Egenskaber. Det er derfor, at de naturalistiske Verker er saa strenge og mørke.

Den naturalistiske Forfatters Arbeide bestaar altsaa i at gjengive Naturen saa nøiagtig som muligt og udfinde Aarsagerne til de sjælelige Fænomener. Derimod bebyrder han ikke sin Fantasi med at lave en spændende Intrigue. Han gjør sig ikke noget unødigt Bryderi med Ekspostion, Knude og Opløsning. Han skjærer ikke noget bort fra Virkeligheden og føier ikke noget til. Han gaar ud fra, at Naturen er saa stor og skjøn, at den i sig selv indeholder Begyndelse, Udvikling og Afslutning. I Stedet for at udspekulere en Intrigue, tager han simpelthen ud af Livet et Væsen eller en Gruppe af Væsener og optegner nøiagtig Kjendsgjerningerne i deres logiske

Rækkefølge. Undertiden er det ikke et helt Menneskeliv eller et fuldt afsluttet Afsnit af et saadant, Forfatteren vælger, men alene et Brudstykke. Nogle Aar af et Menneskes Virksomhed, et eneste Blad af den menneskelige Historie, kan give en Forfatter tilstrækkelig Impuls til at skrive en Roman eller et Drama. Man beskylder Naturalisternes Verker for at være trivielle. Det kan være sandt, men det er ingen Feil, det er et Fortrin. Jo mere almindelig og dagligdags Fortællingen er, jo mere den bevæger sig i det hverdagslige Livs jevne Sfære, desto mere almengyldig er den nemlig.

I fordums Dage betragtede man Skjønliteraturen som tomme Fostre af Indbildningskraften. Alvorlige Mænd foragtede den og overlod den til Kvinderne som en intetsigende og unyttig Adspredelse. Saaledes kan ikke den moderne Roman opfattes. Den har hævet sig høit over sine Forgjængere. Den oplyser gjennem sine Eksperimenter mere om Mennesket og Naturen end Filosofiens, Historiens og Kritikens Verker. Den er den moderne Tids Hovedverktøi under Arbeidet for Fremskridt og Oplysning.

Saaledes omtrent er i korte Træk Zolas Lære, som han har udviklet den i sin Bog: „Le Roman experimental.“ Det er disse Theorier, der mere eller mindre bevidst, mere eller mindre fuldstændig

praktiseres af Eleverne af den naturalistiske Skole rundt om i Europa.

II.

Forfatterne som Videnskabsmænd og Samfundsreformatorer.

Det er en Absurditet, naar Zola opstiller den Lære, at Forfatterne skal være Videnskabsmænd. Han stiller dem nemlig en Opgave, som de umulig kan løse. Det er ugjørligt ad skjønliterær Vei at frembringe nogetsomhelst brugbart videnskabeligt Resultat. Man vil ikke kunne paapege et eneste Tilfælde, hvori Forfatterne gjennem sine Dramaer og Romaner har gjort nogensomhelst nokſaa tarvelig Opdagelse enten paa Psychologiens eller det sociale Livs Omraade. Zolas Skildring af Deliriumsscenen i l'Assommoir, kan have det samme videnskabelige Værd, som enhver anden Sygehistorie, forudsat at Skildringen er korrekt, men en hvilkensomhelst virkelig Sygehistorie meddelt af en dygtig Læge vil selvfølgelig have langt mere

Værd, fordi Lægen paa Grund af sine Kundskaber vil have en skarpere Opfatning af Fænomenerne, og fordi Læseren vil have en større Garanti for, at Skildringen er korrekt. Som psykologisk Videnskabsmand vil den bedste Forfatter staa tilbage for Medicineren og Sindssygelægen, som social Videnskabsmand vil han staa tilbage for Statistikeren og Statsøkonomen. Selv den tarveligste Afhandling af en dygtig Læge ved en Sindsygeanstalt vil have mere videnskabeligt Værd end den vidtløftigste Roman af en skjønliterær Forfatter. Forfatteren vil kunne skildre, hvorledes Kneiperne i Paris's Forstæder forfører Arbeiderne til Drukkenskab; men Statistikerne vil kunne meddele Oplysninger af langt mere videnskabeligt Værd end alle de Romaner, der er skrevet i Frankrig i det sidste Decennium. En filantropisk Minister, der vilde forbedre de Vilkaar, hvorunder de lavere Klasser i Paris lever, vilde aldrig falde paa at søge sine Oplysninger hos Forfatterne. Han vilde søge dem hos Statistikerne, paa Politikammeret, hos Fattigkommissionen, paa Hospitalerne. Han vilde med andre Ord hænte dem paa de selvsamme Steder, hvor Zola sandsynligvis har hæntet sine Oplysninger; men han vilde ikke hænte dem hos Zola.

Naar Zola paastaar, at Forfatterne gjennem

sine Verker foretager psychologiske Experimenter, da er dette en grov Tilsnigelse. Der er nemlig en væsentlig Forskjel mellem en Videnskabsmands Experimenter og en Forfatters „Experimenter.“ Videnskabsmanden indskrænker sig til at regulere Forudsætningerne og overlader det til Naturen at frembringe Resultaterne. Forfatteren derimod skaber baade Forudsætningerne og Resultaterne. Tiltrods for Zolas Forsikring om, at han lader Begivenhederne udvikle sig ganske naturligt, og lader Virkningerne fremgaa som en uundgaaelig Følge af Forudsætningerne, er dog Virkningerne lige saa vist et Produkt af Forfatterens Vilkaarlighed som Forudsætningerne.

En Videnskabsmand, der vil undersøge Alkoholens Virkninger paa Kaniner, tager ikke Pen og Blæk frem og foretager Experimenter med Kaninen og Alkoholen paa Papiret. Han tager Dyret selv, giver det et bestemt Kvantum Brændevin, og sætter det saa under Forhold, hvori han kan iagttage det, men overlader det forøvrigt til sig selv, og lader Giften virke, som den vil. Herigjennem kan han opnaa et videnskabeligt Resultat. Naar Zola derimod i l'Assommoir lader Zinkarbeideren falde ned af Taget og under den lange Sygdoms- og Uvirksomhedsperiode, som paafølger, lader ham forfalde

mere og mere til Drik, da er dette intet Resultat i videnskabelig Forstand. Man kan ikke deraf drage den Slutning, at Arbeidere, der bliver nødt til at leve et halvt Aar i Uvirksomhed, nødvendigvis maa blive Drukkenbolte. Det kan gaa saa, men det maa ikke gaa saa. I l'Assommoir har Zola ladet Zinkarbeiderens nødtvungne Uvirksomhed have tilfølge, at han forfalder til Drik; men han kunde ligesaa godt ladet hans Sygdom have den Virkning, at han var begyndt at læse gudelige Bøger og var forfaldet til religiøst Sværmeri. Begge Dele kan nemlig ske. Der er Intet i Zinkarbeiderens Karakter, der vilde gjøre dette til en Umulighed. En Smule Forandring i Arrangementet og Indførelsen af nogle tilfældige Momenter, over hvis Anbringelse Forfatteren selv er Herre, vilde være fuldkommen tilstrækkelig. Det eneste, Forfatteren under sin Virksomhed maa iagttage, er nemlig, at han ikke lader Forudsætningerne frembringe Virkninger, der staar i Strid med de Erfaringer, som hans Læsere sidder inde med. Men naar han holder sig dette efterrettelig, kan han lade de samme Aarsager have hundrede forskjellige Virkninger, hvilket de jo ogsaa — i alle Fald tilsyneladende — har i Livet.

Men Forfatteren er ikke alene ude af Stand til at gjøre nogensomhelst selv nokfaa tarvelig Op-

dagelse; han kan ikke engang i nogen nævneværdig Grad benytte Videnskabens Resultater i sine Verker. Videnskaben har arbeidet rastløs siden Dickens's og Balzacs Dage; men det er ikke sandsynligt, at en Tøddel i disse Forfatteres Verker vilde være bleven forandret, om deres Kundskaber havde været forøget med den sidste Menneskealders videnskabelige Indsigt. Vor Opfatning af deres Arbeider, og det Indtryk, de gjør paa os, er ligeledes fuldstændig uafhængig af vore forøgede videnskabelige Kundskaber. Hvor meget Videnskaben end er gaaet frem paa andre Felter, ved vi nemlig endnu saa godt som Intet om de sociale og psykologiske Love, der betinger Menneskenes Handlinger og Samfundenes Skjæbne. Hvilken Indflydelse Klima, Omgivelser, Levested, Arvelighed kort sagt alle de Omstændigheder, som Zola nævner, har paa Mennesket, ved vi ikke. Vi ved nok, at de har Indflydelse, men vi kan ikke sige, hvori denne Indflydelse i hvert enkelt Tilfælde bestaar, og vi kan ikke henføre den til almindelige Love. Vi ved, at aandelige Egenskaber nedarves ligesom fysiske; men hvorledes og i hvilken Udstrækning ved vi ikke. Vi kan ikke med nogetsomhelst Spor af Sikkerhed forudse Børnenes Karakter, om vi kjende Forældrenes og Bedsteforældrenes. Endnu mindre kan vi sige, hvilke Egen-

skaber der nedarves fra Faderen og hvilke fra Moderen, eller hvorledes disse Egenskaber kombineres. Det hænder hyppig, at Børnene slægte Forældrene paa; men det hænder ligesaa hyppig, at Børnene baade er indbyrdes forskjellige og forskjellige fra Forældrene. Det er fuldt berettiget, naar en Forfatter lader heftige og lidenskabelige Forældre staa Ansigt til Ansigt med en heftig og lidenskabelig Søn; men det er ligesaa berettiget, naar han skildrer heftige og lidenskabelige Forældre, der har en blid, elskværdig og føielig Søn. Begge Dele er nemlig mulige. Der er ingen for os bekjendt Naturlov, der knytter Forældrenes og Børnenes Egenskaber saaledes sammen, at man ikke kan tænke sig omtrent et hvilketsomhelst Modsætningsforhold.

Vi ved, at der gives forskjellige Racer med sine eiendommelige Karktertræk, og det er sandsynligt, at Klima, Naturforhold og Levemaade har været medvirkende til at give Racerne deres Stempel; men hvorledes og i hvilken Udstrækning disse Momenter har virket ved vi ikke. Vi kjende faa eller ingen almengyldige Love, der forbinder Naturen med Mennesket. Tilsyneladende virker Mennesket saa meget mere paa Mennesket, end Naturen virker paa Mennesket, at det — for vore Øine i alle Fald — ser ud som om en eneste kraftig Minister havde mere Ind-

flydelse paa en Nations Skjæbne og Udvikling end al Verdens Regn og Solskin.

Det er sandt nok, at et Klima, et Værelse, en Udsigt kan have en skjæbnesvanger Indflydelse paa et Menneskes Fremtid. Den ubetydeligste Omstændighed kan lede til en Række Begivenheder, hvis Virkninger kan spores gjennnem et helt Liv; men vi kan ikke her finde nogen naturlovmæssig Forbindelse mellem Aarsag og Virkning, saaledes som hvor Talen er om den døde Natur. Lægger man et Brudstykke af en Krystal i en mættet Opløsning af det samme Stof som det, hvoraf Krystallen bestaar, kan man med al ønskelig Sikkerhed forudsige, at Krystallen vil voxe ud paa de sønderbrudte Flader; men vi kan ikke forudsige, at et Menneske, der er underkastet den eller den bestemte Indflydelse, vil komme til at udvikle sig paa den eller den bestemte Maade. For os staar Følgerne for Menneskets Vedkommende ikke som for Krystallens, som et Resultat af Nødvendigheden, men som et Resultat af dets frie Vilje i Forbindelse med ydre Tilfældigheder.

Taine har i sin Bog „Den engelske Literaturs Historie“ forsøgt at udlede den engelske Literatur af Englændernes Raceeiendommeligheder. I deres brutale Naturkraft, den Lidenskabelighed, de har fælles

[illegible] mbeli
[illegible]
[illegible] mel [illegible]
[illegible]
[illegible] mel [illegible]
[illegible] tulbitend[illegible]
[illegible]

opstiller det menneskekjærlige Formaal for Skjønliteraturen, at den skal henlede Almenhedens Opmærksomhed paa Ulykken og dens umiddelbare Aarsager og bringe den til at interessere sig for de Ulykkelige og hjælpe dem. At Literaturen kan virke paa denne Maade, kan man ikke benegte, ihvorvel det er overmaade vanskeligt i det enkelte Tilfælde at afgjøre, hvorvidt et skjønliterært Arbeide har fremkaldt praktiske Resultater og bidraget til at forbedre Moralen og Samfundstilstanden. Naar Indførelsen af en Reform helt eller delvis tilskrives det Indtryk, et skjønliterært Arbeide har gjort, er Sandheden nemlig ofte den, at saavel Reformen som Romanen er den fælles Følge af en Bevægelse i Tiden, og at Reformen vilde være kommet og være kommet omtrent ligesaa hurtig, selv om Romanen ikke havde været skreven.

Imidlertid kan det dog ikke negtes, at enkelte Forfattere gjennem sine Verker sandsynligvis har bidraget til at aabne Almenhedens Øine for Misbrug og faa dem udryddede. Det er ikke umuligt, at „Onkel Toms Hytte“ har været en medvirkende Aarsag til Slaveriets Ophævelse i de forenede Stater, og Dickens har maaske gjennem sine Verker bidraget til at afskaffe enkelte Misbrug i England. Men har disse Romaner gjort praktisk Nytte, da er

det ikke ved sin usminkede og nøgterne Gjengivelse af Sandheden. Tvertimod, de Verker, som man har Grund til at antage har bidraget direkte til at rette Feil og forbedre Institutioner, udmærker sig netop ved de modsatte Egenskaber af dem, som Zola fordrer af en Roman. De udmærke sig ved sin Overdrivelse og sin Ensidighed. Har Dickens bidraget til, at der er bleven afskaffet Misbrug i England, da er det ikke paa Grund af hans Verkers videnskabelige Værd, eller fordi han har skrevet med ophøiet Upartiskhed og uden at lade sine porsonlige Følelser faa Indflydelse paa sine Skildringer. Nei, det er netop fordi han gjennem den Lidenskab og den Indignation, han har lagt ind i sine Skildringer, har vakt det engelske Folks Medfølelse med Ulykken og dets Forbittrelse mod Undertrykkelsen. Forsaavidt som ogsaa den naturalistiske Roman, hvis Maal det er at skildre saa nøgternt og lidenskabsløst som muligt, skulde kunne virke til Udryddelse af Misbrug, da kommer den i alle Fald til at staa et Trin under virkelige Kriminalhistorier eller faktiske Medelelser om Ulykker, offentliggjorte i et udbredt Blad. Det er nemlig ogsaa saadanne Meddelelsers Opgave at fremstille Kjendsgjerningerne og deres Aarsager saa nøgternt, sandt og lidenskabsløst som muligt, og naar

de blive offentliggjorte i et udbredt Blad, kan de gjøre Regning paa at faa ligesaa stor Udbredelse som en Fortælling. Men de har ved Siden heraf den Fordel fremfor Fortællingen, at de ikke levner Læseren den samme Adgang til Tvivl om Skildringens Korrekthed, som en digtet Fortælling, paa hvis Naturtrohed han aldrig ganske vil kunne stole. Skal Forfatteren kunne virke anderledes og mere til at reformere Samfundet og forbedre dets Institutioner end Kriminalhistorier og Referater af virkelige Begivenheder, da maa han virke gjennem andre Midler. Han maa fortrinsvis paavirke sine Læseres Fantasi og Følelse.

III.

Skjønliteraturens Opgave.

Men hvad enten nu Forfatterne ved Hjælp af Romaner og Dramaer kan frembringe videnskabelige Resultater og reformere Samfundet og dets Institutioner eller ikke, vil Verker skrevne med det Formaal for Øie ikke i mindste Maade kunne erstatte os de skjønliterære Arbeider,

som vi kjende fra vor Ungdom, og som har et ganske andet Formaal. Naar vi forlange et Glas Vin, lader vi os ikke nøie med at man i det Sted sætter for os en Tallerken afsiede Erter. Er det saa, at de naturalistiske Forfattere er Videnskabsmænd og Samfundsreformatorer, da hører deres Verker hjemme i Boghylden sammen med de videnskabelige og moral-filosofiske Verker. Men om jeg er nokfaa vel forsynet med videnskabelig og filosofisk Literatur, hvorledes i al Verden skulde det kunne erstatte mig et eneste skjønliterært Arbeide?

Jeg har i min Boghylde staaende Taines skarnsindige og grundige Verk l'Intelligence. Men naar jeg ønsker at se Hamlet, lader jeg mig ikke afspise med, at jeg ved at læse l'Intelligence kan faa langt mere alsidige og omfattende Kundskaber om Lovene for det sjælelige Liv end ved at se Hamlet. Jeg vil se Hamlet, selv om jeg kjender l'Intelligence. Hamlet og l'Intelligence kan ikke træde i Stedet for hinanden. De virke paa ganske forskjellig Maade. L'Intelligence virker paa min Erkjendelse og skaffer mig et Fond af Kundskaber, som jeg ikke forhen besad. Hamlet derimod virker paa min Følelse og min Fantasi, og disse sidste Egenskaber har den samme Fordring paa at blive tilfredsstillede som de første. Om saa de naturalistiske Forfattere fyldte

Verden med Værker, hvis Hovedøiemed det var at berige Videnskaben og reformere Samfundet, vilde man ligefuldt trænge Verker, hvis Hovedøiemed det var at underholde Fantasien.

Det kan ikke nytte at fortælle os, at Smagen forandres gjennem Tiderne. Smagen refererer sig nemlig alene til den Form, hvori Skjønliteraturen fremtræder. Den refererer sig ikke til dens Øiemed. Skjønliteraturen har det samme Formaal nu som i Homers Dage. Hele Menneskeslægten kan ikke gjennem Aarhundredernes Løb tage feil med Hensyn til sit eget aandelige Behov. Menneskene ved, at de trænger Verker, som har den ene Hovedopgave at give deres Stemninger Udtryk og fængsle deres Fantasi, og de ved, at disse Verker ikke kan erstattes af andre, der fører den samme Paaskrift, men har et andet Formaal. Hvor det gjælder Kundskaber og korrekt videnskabelig Tænkning, kan et enkelt Menneske være klogere end hele Slægten; men ikke hvor det gjælder Menneskets Opfatning af dets egen aandelige Trang. En eneste Galilæi kan have rigtigere astronomiske Anskuelser end hele den øvrige Verden; men een Zola kan ikke have rigtigere Anskuelser om Skjønliteraturens Øiemed end hele Menneskeslægten lige fra de ældste Tider til nu. Menneskene kan lige saa lidt skuffe sig, naar de føle Trang til en

Literatur, hvis Hovedøiemed det er at tiltale deres Fantasi, som de kan skuffe sig, naar de føle, at et Glas ædel Vin sætter dem i en lys og lykkelig Stemning. Hele Menneskeslægten kan tage feil i sine Meninger og sine Anskuelser. I sine Følelser og Drifter kan den ikke tage feil.

Det er heller ikke saa, at de store Digtere, som har trodset Aarhundrederne, har vundet sine Laurbær gjennem den moralske eller sociale Nytte de har gjort. Har de gjort Nytte, har det været tilfældig og forbigaaende; men det har ikke været deres Hovedøiemed, og Menneskeslægten har vel at mærke aldrig vurderet deres Værd efter denne Egenskab ved deres Virksomhed. Hvilken Nytte har vel Homers Illiade gjort? Den har neppe forbedret Krigskunsten, Moralen, Sædelæren eller Samfundets Institutioner. Macbeth har visselig ikke standset nogen Kongemorders Haand, og Othello har ikke bragt Samfundet til at træffe Forføininger for at sikre Hustruer mod Følgerne af deres Mænds Skinsyge.

De Theorier, som af og til opstilles om at Skjønliteraturen skulde have til Opgave at gjøre Nytte i moralsk og social Henseende, staa ogsaa kun paa Papiret. De samme Mennesker, der forfegte dem i Theorien, fornegte dem i Praxis. Det vil aldrig falde noget affektationsfrit Menneske ind paa et

Bibliothek at forlange en moralsk eller lærerig Roman, han vil forlange en underholdende Roman. Ingen Fader vil falde paa at spørge sin Datter, naar hun kommer hjem fra Theatret, om hun har lært meget eller er blevet et moralsk bedre Menneske i Aftenens Løb. Han vil spørge, om hun har moret sig, og Datteren vil svare, at det var et morsomt Stykke, eller et pent Stykke, eller et interessant Stykke, eller et rørende Stykke, eller et kjedeligt Stykke. Hun vil derimod aldrig falde paa at svare, at det var et Stykke af stort moralsk, socialt eller videnskabeligt Værd.

Det er ogsaa kun i de mere sammensatte Arter af Skjønliteraturen, i Dramaet og Romanen, at den Lære af og til dukker frem, at Digtningen skal have til Opgave at forbedre Menneskenes Moral eller Samfundsinstitutionerne. Der er Ingen, som falder paa, at ville overføre den til den lyriske eller episke Poesi ligesaa lidt som til Kunstens Verker. Man faar langt mere Kjendskab til det menneskelige Legeme gjennem de Figurer, der staa paa Universitetets anatomiske Samling, hvor Legemet er fremstillet uden Hud med alle sine Forgreninger af Aarer, Nerver og Muskler end gjennem Praxiteles's og Michel Angelos Verker; men intet Menneske vilde falde paa at sætte de anatomiske Figurer fra Universitetets

Samlinger i sin Dagligstue i Stedet for Billedhuggernes Statuer.

De naturilistiske Forfattere maa finde sig i, at deres Verker bliver bedømt efter den samme Maalestok som Digtningens øvrige Frembringelser, thi de fremtræde i deres Klædebon,gaa ind i den samme Ramme som de, og er som de Skabninger af Fantasien, om de er aldrig saa tørre, trivielle og usympathetiske. Og hvad der er mere: de naturalistiske Forfattere vil utvivlsomt, tiltrods for deres Paastande om at være Videnskabsmænd og Samfundsreformatorer, selv forlange, at Kritiken skal betragte deres Verker, som Digterverker, og ikke som Verker, hvis Hovedformaal det er at gjøre videnskabelige Opdagelser, forbedre Moralen og Sæderne og reformere Samfundet.

Skjønliteratur er Luxus ligesom Poesi og Kunst. Selv om den igen anden Nytte gjorde, enten direkte eller indirekte, end at underholde vor Fantasi og tilfredsstille vore Følelser, vilde denne Opgave være stor nok. Mennesket arbeider ikke alene for at leve, det arbeider ogsaa for at forskjønne Tilværelsen, og det Arbeide, der har det sidste Formaal, holdes ikke mindre høit og i Ære end det, som har det første. Menneskeslægten vilde have gjort nøiagtig de samme Fremskridt, om der ikke havde existeret Diamanter,

men man kan ikke deraf slutte, at Diamanten bør holdes mindre i Ære end Jernet.

Jo høiere et Menneske eller et Samfund staar i Kultur, des mere Trang har det til Luxus, og des mindre fortaber det sig udelukkende i det, som skaffer direkte Nytte. Menneskets Trang til Luxus er Maalet for dets Kultur. Kunsten og Literaturen er den høieste og ædleste Luxus, vi kjende, og den bidrager fremfor al anden Luxus til at hæve Mennesket over det daglige Livs Smaalighed og forædle dets Natur. Digtningen er for Aanden, hvad Vinen er for Legemet. Det er de aandelige Gjæringsstoffe, hvis Maal det er at bringe Blodet til at rulle raskere i Aarene, vække og tilfredsstille Følelse og Lidenskab og sætte Fantasien i Bevægelse.

Er der Noget, som Forfatteren først og fremst skal gjøre til Gjenstand for sit Studium, da er det ikke den nøgne Virkelighed med alle dens minutiøse Enkeltheder, det er Lovene for Fantasiens Virksomhed, han skal studere.

IV.

Om Zolas Fordring, at Skjønliteraturen skal være en i alle Henseender naturtro Gjengivelse af Virkeligheden.

Naturalisternes kolossale Misforstaaelse, at det skal være Forfatternes Opgave ikke at være Digtere, men at være Videnskabsmænd, gjør det i vore Dage overordentlig meget lettere at være Forfatter og — overordentlig meget kjedsommeligere at være Læser end tidligere. Efter Naturalisternes Lære bliver der egentlig konsekvent ikke længer Tale om Forfatter-begavelse, der bliver kun Tale om Referentbegavelse. Jo nøiagtigere og mere detaljerede Referater af Virkeligheden en Forfatter leverer, desto fuldkommenere maa jo hans Verk efter Zolas Theorier være. Egentlig bliver ethvert selvstændigt Forfatterskab en Uting, eftersom enhver Bearbeidelse af Virkeligheden bliver en Afvigelse fra denne.

Efter Zolas Lære bliver ikke alene Heltedra-maerne, de historiske Romaner, den ældre Komedie og de ikke naturalistiske Nutidsfortællinger en Udvext paa Literaturen, men ogsaa den mest umiddelbare af al Literatur, Eventyrene og Folkesagnene og de satriske Fantasiverker, som Gullivers Reise til Lille-

put eller Nils Klims Reise til Underverdenen; thi der kan ikke være een Lov for Eventyrliteraturen og Satirikernes Verker og en anden Lov for de Zolaske Nutidsromaner. Er begge Dele Skjønliteratur, maa Loven for begge Dele være den samme.

Men Sagen er, at Naturalisterne er saaledes optaget af Tanken paa det, som de skildrer, at de glemmer at tænke paa dem, for hvem de skildrer. De gjør sig op skarpsindige Theorier om, hvorledes de skal bære sig ad for at gjengive Naturen saa nøiagtig og videnskabelig korrekt som muligt, men glemmer at tage Hensyn til, hvorledes deres Læseres Fantasi er organiseret. De skriver, som om de skulde skaffe tilveie Bunker af Kjendsgjerninger til Opbevaring i Arkiverne, i Stedet for at skrive saaledes, at deres Læseres Fantasi paavirkes paa den bedste, ædleste og kraftigste Maade, og dette kan ske, selv om den Skildring, som leveres, ikke er korrekt i Zolas Forstand af Ordet. Styrken af det Indtryk, som en Forfatter gjør paa en umiddelbar Læser, er nemlig fuldstændig uafhængig af, om det, der skildres, staar i Strid med Virkeligheden eller med Læserens Kundskaber om Virkeligheden, saasnart de ikke staar i Strid med hans Forestillinger.

Naar Swift i sin Gullivers Reise til Lilleput skildrer Mennesker, som ikke er flere Tommer end

vi er Aan, da strider dette ikke alene paa det bestemteste mod Virkeligheden, men ogsaa mod vore Kundskaber og vore videnskabelige Indsigter. Swift har nøiagtig angivet den Længde og Bredde, hvor Øen Lilleput skal ligge. Spørger man os, om vi tro, at der nogetsteds paa Jorden gives et Land, hvor Mennesker som Lilleputianerne existere, saa svare vi Nei; men vi kan forestille os det ligesaa tydeligt som hin naive Skipper, som svor paa, at han ikke alene havde set Landet, men ogsaa Folkene. Vi har nemlig ingen tidligere Forestilling om Menneskene og Naturen paa ukjendte Øer i Oceanet, der kommer i Strid med Swifts Skildringer. Skildringen strider mod vore Kundskaber; men den strider ikke mod vore Forestillinger. Naar Bankos eller Hamlets Faders Aand træder frem paa Scenen, vil dette kunne vække en hemmelig Gysen selv hos en skeptisk Tilskuer, der ikke tror paa Aander og Gjengangere. Endogsaa en saadan Tilskuer vil nemlig i Regelen i sin Barndom have modtaget saa stærke Indtryk af det Hemmelighedsfulde og Overnaturlige, at Aabenbarelsen af et Gjenfærd vil stemme fuldkommen overens med hans oprindelige Forestillinger, hvor meget det end maatte stride mod den videnskabelige Indsigt, han senere hen har erhvervet.

Den samme Regel, som gjælder, naar vi staa ligeoverfor Shakespeares Tragedier eller Swifts fantastiske Satirer, gjælder naturligvis ogsaa, naar vi staa ligeoverfor moderne saakaldte Virkelighedsskildringer. Naar Forfatteren her ikke kan give sin Fantasi saa frie Tøiler, da er Grunden udelukkende den, at hans Læsere ligeoverfor dagligdagse Nutids-Begivenheder og hjemlige Forhold sidder inde med en Uendelighed af tidligere Forestillinger, hvortil Forfatteren er nødt til at tage Hensyn. Læseren har paa Forhaand en Række Forestillinger om, hvorledes Naturen ser ud i hans Fædreland, om hvorledes Nutidsmennesker gaar klædt, hvorledes de leve, hvorledes de bo, hvorledes de forskjellige Samfunds-klasser ser ud, hvorledes de opføre sig, hvorledes de udtrykke sine Tanker. Alle disse Forestillinger maa Forfatteren tage Hensyn til. Derimod er der Intet til Hinder for, at Forfatteren ogsaa i en Nutidsroman kan sætte sig ud over Virkeligheden, i de Tilfælde, hvor Afvigelsen ikke kommer i Strid med Læserens tidligere Forestillinger.

Om saaledes en Forfatter gjør sig skyldig i en forkjert Sygdoms-Diagnose er dette — om det er en Feil — i hvert Fald en af ringe Betydning, eftersom Feilen ikke vil virke forstyrrende paa andre Læseres Forestillinger end deres, der har specielle

medicinske Kundskaber. Om en Forfatter henlægger Scenen for sin Fortælling til en eller anden af vore mindre Byer, og han taler om Pladse, Parker og offentlige Bygninger, som ikke findes i Byen, da vil disse Feil forstyrre Nydelsen af Fortællingen for den lille Gruppe af Læsere, der er kjendt i denne By, medens de ikke i mindste Maade vil bidrage til at svække det Indtryk, som Bogen gjør paa alle andre Læsere.

Da Kjelland i sin Fortælling „Arbeidsfolk“ gav en forældet Fremstilling af Arbeidsforholdene i vore Departementer, blev dette i Almindelighed fremhævet som en væsentlig Mangel ved Bogen. Der blev sagt, at i en Bog der skulde være en Virkeligheds-Skildring, maatte man først og fremst forlange, at Kjendsgjerningerne skulde være korrekt gjengivne. Dette er et uberettiget Forlangende. Læser vi en Afhandling om Arbeidsforholdene i de norske Departementer, kan vi forlange, at de skildrede Kjendsgjerninger skal være fuldt paalidelige. Naar vi læser en Fortælling, hvor Scenen er henlagt til et Departement, kan vi derimod ikke stille den samme Fordring; thi det er ikke fra Romaner eller Dramaer, at fornuftige Mennesker henter sine Kundskaber om, hvor meget eller lidet man arbeider i de norske Embedskontorer. Kjellands Ukorrekthed

i sin Skildring af departmentale Forhold, vil, forudsat at Skildringen har indre Konsekvense, i poetisk Henseende være uden Betydning. Den Slags Urigtigheder kan der findes i hundredevis af i de mest læste og beundrede franske, tyske og engelske Romaner, uden at vi har nogen Anelse om deres Tilstedeværelse og uden at de i mindste Maade forstyrre vor Nydelse af Bogen. Vi ved ikke, om Dickens's Skildring i „Lille Dorit“ af Forretningsgangen i „Omsvøbs-Departementet“ er træffende; men tiltrods herfor vækker Skildringen alligevel vor Interesse. I en Henseende maa Forfatteren derimod aldrig gjøre Brud paa Sandheden, hvad enten han staar ligeoverfor Nutidsforhold eller ikke, og det er i Skildringen af de menneskelige Følelser og Lidenskaber. Ethvert Menneske har nemlig af egen Erfaring en Forestilling om, hvorledes disse ytrer sig. Afvigelse fra Sandheden paa dette Felt, vil derfor øieblikkelig fremkalde Forstyrrelse i enhver intelligent og dannet Læsers oprindelige Forestillinger. Han har paa Forhaand et Billede af, hvorledes Had, Kjærlighed, Vrede, Lystighed, Sorg og Glæde ytrer sig, og han vil aldrig kunne bringes til at tro, at de Stemninger, og Følelser, som han kjender fra sit eget Indre, ser ganske anderledes ud, end hans egne Erfaringer siger ham.

Derimod kan Forfatteren godt lægge ind i sine Personer Stemninger, Følelser og Lidenskaber, der ligger høiere end deres Udvikling og deres Dannelsesgrad. Læseren har nemlig ikke paa Forhaand noget bestemt Billede af, hvordan det ser ud i andre Menneskers Indre. Alle vore Forestillinger om, hvad der foregaar i andre Menneskers Sjæl, er hentet fra de Analogier, vi drager fra os selv og fra vore egne Følelser. Naar Forfatteren derfor gjengiver disse rigtig, vil det i Almindelighed ikke vække nogen Forstyrrelse i Læserens oprindelige Forestillinger, om Forfatteren digter tilsvarende sjælelige Rørelser ind i et Menneske paa et langt lavere Dannelses- og Udviklingstrin, end det, hvorpaa Forfatteren eller Læseren staar. Forfatteren vil endog i en Hest eller en Hund kunne digte ind en hel Mængde Følelser og Stemninger, som neppe hører hjemme uden i et Menneskebryst. Han vil kunne røre Læseren paa denne Maade, og der vil ingen Forstyrrelse indtræde i dennes Forestillinger. Vi har nemlig ingen umiddelbar Opfatning af, hvad der foregaar i et Dyrehjerte. Vi ser kun, at Dyret viser visse Tegn paa Sorg, Glæde, Savn og Længsel, og paa Grundlag heraf digte vi ind i Dyret en hel Skala ikke alene af et uudviklet, men af et dannet og fint organiseret Menneskes Følelser og

Stemninger. Det er derfor en Misforstaaelse, naar Kritikken undertiden dadler Forfatterne, fordi de lader sine Personer lægge finere Følelser for Dagen og handle efter ældre Motiver, end de ifølge sin Opdragelse og de Omgivelser, de lever under, kan antages at være i Besiddelse af. Afvigelserne fra Virkeligheden gjør nemlig i dette Tilfælde intet umiddelbart Indtryk af Usandsynlighed. Usandsynligheden er kun et Resultat af Reflektionen, og det et Resultat, paa hvis Paalidelighed vi ikke engang kan stole.

Dickens har i sin Oliver Twist skildret en Dreng, der, opvoxet i Nød og Elendighed i et Fattighus, falder i Hænderne paa en Londoner-Tyvebande, men desuagtet bevarer sin Karakters Renhed og modstaar alle Fristelser til at slaa ind paa Forbryderbanen. Det er sandsynligt, at denne Skildring er usand, og at et Barn, opvoxet under saadanne Forhold som Oliver, ikke vilde kunne have modstaaet de gjentagne fordærvelige Paavirkninger, han er udsat for; men dette er ligegyldigt. En Læser — ialfald en uforbærvet Læser — vil nemlig ikke faa noget umiddelbart Indtryk af Usandsynlighed under Læsningen. En Del sørgelige Erfaringer har maaske lært ham, at Børn med en saa mangelfuld Opdragelse ikke viser en saadan Standhaftighed ligeover-

for Fristelsen; men denne hans Erfaring gjør sig ikke umiddelbart gjældende under Læsningen. Oliver fremstilles, fra det første Øieblik af, som en Gut med en uforderdet elskværdig Natur. Dette Billede har vi faat af ham, og det fremstiller sig ikke for vor Fantasi som noget urimeligt, at et saadant Barn modstaar Fristelsen den første Gang, den træder ham imøde. Det forekommer os heller ikke urimeligt, at han modstaar den, den anden, tredie eller fjerde Gang. For vor ræsonnerende Forstand kan en saadan Modstandskraft fremstille sig som en Absurditet. For vor Fantasi og vor umiddelbare Betragtning derimod ikke. Der indtræder ikke paa noget Punkt af Læsningen noget forstyrrende Billede. Vi har modtaget en Forestilling om et uforderdet og fintfølende Barn, og denne Forestilling er uafhængig af vore filosofiske Betragtninger over de sandsynlige Virkninger af en Opdragelse paa et Fattighus og en længere Tids Ophold blandt en Tyvebande.

Det er kun en selvfølgelig Konsekvense af Naturalisternes Lære, naar Zola fordømmer de historiske Romaner og de historiske Dramaer, kort enhver Skildring fra en svunden Tidsalder. En saadan Skildring kan nemlig aldrig blive fuldstændig korrekt, eftersom det ikke er noget Menneske givet

ganske at leve sig ind i en forbigangen Tids Tænkesæt, Sæder og Skikke. Anken kan være sand, men den er uberettiget, al den Stund Forf. gjennem Skildringer fra en svunden Tid ligesaavel kan opnaa det, som er Skjønliteraturens Formaal, nemlig at fængsle Læserens Fantasi, tiltale hans Følelser og vække hans Begeistring, som gjennem hvilkensomhelst Skildring fra Nutiden. Han kan i mange Tilfælde endog opnaa det i høiere Grad, forbi han er mindre bunden af forudfattede Forestillinger hos Læseren. Jo fjernere Tiden ligger fra vor egen, des dunklere bliver vor Opfatning, des mere unøiagtige, grove og udvisskede i sine Konturer bliver vore Forestillinger, og des mere utvungent kan derfor Forfatteren lade sin Fantasi virke. Læseren har ligesaa lidt eller endnu mindre end Forfatteren nogen skarp Forestilling om afdøde Generationers Levemaade og Tænkesæt. Han har ikke paa Forhaand noget klart Billede af Personer og Forhold paa Philip Augusts og Richard Løvehjertes Tid. De Billeder, vi har fra hin fjerne Tidsalder indskrænker sig væsentlig til en Forestilling om krigerske Mænd klædte i Staalrustninger, om Munke og Nonner i sorte Kutter, om Klostre og Ridderborge, om Tvekampe og Turneringer, om Krige og Kjærlighedseventyr, om vandrende Riddere og Minstrelle. Af nogle saadanne almin-

delige Forestillinger bestaar vort Totalbillede af Korstogenes og Ridderskabets første Tid. Selv om Forfatteren i Skildringen af denne fjerne Tid gjør sig skyldig i betydelige Afvigelser fra Sandheden, vil dette ikke komme i Strid med de Forestillinger, Læseren fra før af sidder inde med og vil derfor ikke kunne virke forstyrrende paa hans Fantasi, eller formindske hans Nydelse af, hvad han læser.

Der stod for nogen Tid siden i et tysk Blad en Kritik over Opførelsen af et nationalt Stykke fra Tysklands ældste Tid. Kritiken roste i høie Ord den Korrekthed i alle Enkeltheder, hvormed Tidsalderens Dragter og dens Udstyr, kort hele det ydre Apparat var gjengivet, og — hed det — denne store Korrekthed er ogsaa nødvendig, for at et saadant Stykke skal kunne fængsle Tilskueren. Tankegangen er falsk. Korrektheden kan i det givne Tilfælde ligesaa lidt bidrage til at fængsle Tilskueren, som Manglen paa Korrekthed kan formindske hans Interesse. Da Tilskueren nemlig ikke paa Forhaand har nogen klar Forestilling om, hvorledes Dragter og Rustninger saa ud i det 10de Aarhundrede, saa kan selvfølgelig ikke den mest detaljerede Nøiagtighed i mindste Maade bidrage til at fremkalde den. Det er fuldkommen tilstrækkeligt, at Afvigelserne fra Virkeligheden ikke er saa store, at

de staa i Strid med Tilskuernes tidligere Forestillinger. Det hænder stadig, at man paa mindre Theatre, hvor man har et begrænset Antal Kulisser og Dragter og et knapt Budget, er nødt til at tage disse fra en Tid, der ligger Menneskealdre før eller efter den Tid, da Handlingen skal tænkes at foregaa; men dette forstyrrer næsten aldrig Tilskuernes Illusion, ligesaa lidt som en større Korrekthed vilde bidrage til at støtte den. Man spiller ikke Komedie udelukkende for Historikere og Arkæologer.

Men det er ikke alene overflødigt, at skildre en fjern Tid korrekt. Det er endog urigtigt. Forfatteren maa oversætte Tiden, for at den skal passe for Nutidens Mennesker. Kunde vi hensætte os selv til Middelalderen, vilde denne Tid og dens Mennesker sandsynligvis forekomme os aldeles utaalelig. Selv de bedste af dem vilde forekomme os raa, deres Fornøielser simple, deres Tankegang triviel og materialistisk, deres Optræden arrogant og deres Handlinger prægede af Brutalitet og Grusomhed. Middelalderens ædle Riddere vilde rimeligvis, hvis de kunde opstaa fra de Døde og leve iblandt os, komme til at fylde vore Fængsler og Strafanstalter. En saadan Tid vilde, hvis den skulde skildres korrekt, vække Lede, Uvilje og Kjedsomhed hos Læserne. Derfor maa Forfatteren lægge

sin egen Opfatning, sine egne Lidenskaber og sine egne Stemninger ind i Tiden. Han maa skildre den usandt. Den fjerne Fortid er ubrugelig, naar den ikke bliver forandret og afpasset efter Nutidens Tankegang og Nutidens Følelser. En usminket Gjengivelse af Sandheden vil som oftest virke pinlig eller latterlig.

Naar saaledes Henrik Ibsen i Kongs-Emnerne lader Bisp Nikolaus i sin Dødsangst anstille Betragtninger over, hvorledes St. Peter aabner Himlens Porte mere og mere, efter hvert som der synges flere og flere Sjælemesser, da er dette sandsynligvis en nokfaa sand Gjengivelse af Tidsalderens Tankegang; men Sandheden er i dette Tilfælde uanvendelig i en Scene, som er tænkt at skulle virke alvorligt. Vor Tids Mennesker kan nemlig ikke sætte sig ind i en saadan Tankegang. For os bliver Overtroen, naar den antager en saa drastisk Form, nødvendigvis latterlig. Billedet af St. Peter, der glytter mere og mere paa Døren efter hvert som flere og flere Sjælemesser bliver læste, strider saa mod alle vore Forestillinger og gjør et saa ufrivillig komisk Indtryk paa os, at vi ikke faa nogen umiddelbar Fornemmelse af Bisp Nikolaus's Dødsangst. Vi maa tage vor Reflektion til Hjælp for at forstaa den. Anderledes bærer Øhlenschläger sig ad,

naar han i Axel og Valborg lader Sorte-Broder Knud dø paa Scenen. Han lader Munkens Dødsangst faa et almengyldigt Udtryk, som kan forstaaes af alle Mennesker og alle Tidsaldere. Tilskuerne kan ikke sætte sig ind i en Angst som Biskop Nikolaus's, der faar et Udtryk, som kun passer for en enkelt Tid og kun kan forstaaes af en enkelt Periode.

De dramatiske Forfattere fra en tidligere Periode Shakespeare, Gøethe, Schiller og Øhlenschläger benyttede i Regelen i sine historiske Heltedramaer den bundne Stil. De er vistnok ledet hertil ved en rigtig Følelse af den bundne Stils Evne til at gjøre Tilskuerne modtagelige for stærke og harmoniske Følelser. Verset har nemlig som alle rythmiske Bevægelser ligefra Lysets og Farvernes til Musikens og Dansens Rythmer en Evne til at fremkalde Stemninger. Enkelte af de moderne Forfattere har imidlertid af Virkelighedshensyn opgivet den bundne Stil i sine historiske Dramaer, saaledes Ibsen og Bjørnson i sine senere Stykker. Menneskene taler ikke i bunden Stil i Virkeligheden heder det, og derfor er det urimeligt at lade dem tale i bunden Stil paa Scenen. Dette er ligesom alle de naturalistiske Læresætninger kun en falsk Doktrin, bygget paa en kortsynet Betragtningsmaade. Det gjør nemlig intet usandsynligt eller unaturligt Indtryk paa umiddel-

bare og affektationsfrie Tilskuere, at høre Personerne i de store historiske Dramaer fremsætte sine Tanker i bunden Stil. Selv en Mand, der for første Gang er i Theatret, vil neppe føle sin Virkelighedssands stødt, ved at Personerne i saadanne Stykker taler i Verseform. Naar hele Stykket, Handlingen, Tankegangen, Udstyret, Kostumerne er rykket saa langt bort fra den Virkelighed, der omgiver os, som Tilfældet er i de historiske Heltedramaer. da bidrager den rhytmiske Stil nemlig saa langt fra til at fremkalde et Indtryk af Usandsynlighed, at den tvertimod har den modsatte Virkning. Ved at selve Stilen er fremmed, ligesom hele den Verden, der fremtrylles for os, forøges nemlig Stykkets indre Harmoni, og det er dette, det kommer an paa. Den usædvanlige Stil forøger Illusionen, den formindsker den ikke. Den bidrager som det hele øvrige Kostume til at fjerne alle Forestillingsgrupper, der er knyttet til det daglige Liv og som ellers vilde virke forstyrrende.

Paa Scenen ytrer Naturalismens sygelige Virkeligheds-Bestræbelser sig blandt andet ved den Vegt, man lægger paa Nøiagtighed i Kulisser, Dragter og Udstyr. Forhen brugte man saaledes overalt aabne Kulisser, hvad enten man skulde fremstille en Skov, en By eller et Værelse. Nu præsenterer man næsten altid et Værelse med lukkede Kulisser. Herved skulde

Tilskuerne faa et sandere Billede af Værelset og, som det hedder, slippe for den Latterlighed at se Folk spadsere „ud og ind af Væggen“. Ved denne „Forbedring“ har man gjort Sceneforandringer for aabent Tæppe til en Umulighed, overalt hvor Scenen foregaar inden Døre, og selv Sceneforandringer for nedrullet Tæppe til et langsomt og besværligt Arbeide, og paa samme Tid, er Forbedringen kun en Indbildning. Det er nemlig ikke i nogen Henseende vanskeligere for Tilskueren at forestille sig et Værelse, uagtet Side-Kulisserne er aabne, end det er for ham at forstille sig en Skov, uagtet Sidekulisserne ikke bestaar af virkelige Træer, men af malede Lærredsrammer, eller en Nathimmel, uagtet hverken Maanen eller Skyerne forandre Plads igjennem en hel Akt, eller en Sætervang, uagtet Jordbunden ikke bestaar af Græs, Mos og Stene men af et Trægulv. Vort Blik afbrydes paa sin Vei til Scenen af Sufflørkasse, Lamperækker og Sidetæpper, men alt dette lægger ikke Baand paa vor Indbildningskraft og hindrer os ikke i at fortabe os i den digtede Verden paa Scenen, forudsat at Stykket og Spillet interesserer os. Det er først, naar vi begynder at kjede os og tabe Interessen for Stykket, at vi fæster vor Opmærksomhed ved saadanne Uregelmæssigheder som at Personerne „gaa

ind og ud af Væggen". Hvis Stykket og Spillet er godt, er Tilskuerens Interesse fængslet paa anden Maade. Han er beskjæftiget med at følge Handlingen, Personerne og Replikvexlingen. Optager dette ham, som det bør gjøre, kan han ikke paa samme Tid have Øie for Enkelthederne i Udstyret. Man kan ikke fæste sin fulde Opmærksomhed ved mere end en Gjenstand ad Gangen.

Et altfor elegant, luxuriøst og fængslende Udstyr er endog forbærveligt for et Stykkes Virkning, fordi det distraherer og er egnet til at trække Opmærksomheden bort fra Handlingen. Vil Forfatteren virke gjennem Stykket, maa han renoncere paa at virke gjennem Dekorationerne. At se en Baad for fulde Seil i en frisk Kuling er et interessant Syn. At se en Luftballon svævende mellem Skyerne er ogsaa et interessant Syn, Men skal vi nyde begge disse Syn paa en Gang, vil de gjensidig ødelægge hinanden. Den Opmærksomhed, som vi i Tilfæde ofrer paa glimrende Kulisser og straalende Toiletter, opnaar vi kun ved at subtrahere den fra den Opmærsomhed, som vi ellers udelt vilde fæste paa Begivenhederne, Replikkerne og de handlende Personer. Den høieste Nydelse opnaar man kun ved at koncentrere sin Opmærksomhed paa en enkelt Gjenstand. Det høieste, man kan opnaa gjennem De-

korationer, Dragter og Udstyr er egentlig kun at fjerne alt, hvad der virkelig kan forstyrre Illusionen. En Pragt eller en Nøiagtighed, der gaar videre, er unyttig og i mange Tilfælde skadelig.

V.

Om Berettigelsen af Zolas Paastand, at de ikke-naturalistiske Forfattere gjør sig skyldige i Overdrivelser, og om sympathetiske og usympathetiske Personer.

Zola beskylder Forfatterne af de ikke-naturalistiske Skoler for, ikke at skildre jevne, naturlige Mennesker, men derimod Engle eller Djævle. Selv om saa havde været Tilfældet, vilde det dog være bedre, end saaledes som Naturalisterne at smøre Englene over med saa meget sort og Djævlene med saa meget hvidt, at de blive lige graa begge Parter. Men Beskyldningen er usand. De fremragende Forfattere, der ikke bekjende sig til Naturalisternes Lære, har ikke skildret Engle eller Djævle, men de har derimod

sørget for ikke at indføre Træk i sine Skildringer, der kan svække det Hovedindtryk, deres Personer skal gjøre. De beholder hele Tiden sit Formaal for Øie, og dette Formaal er at skaffe sine Læsere et saa bestemt kraftigt og enkelt Indtryk af de skildrede Personer som muligt. Naar de skildrer en Elsker, da gjør de ham ikke til en Engel, thi Engle er ikke ubetinget skikkede til at optræde som Elskere, men de sørge for i sin Skildring ikke at indføre noget Træk, der kan bidrage til at gjøre Elskeren uelskværdig, thi uelskværdig maa en Elsker ikke være. Naar de skildrer en Hykler, da kan de forsyne denne Hykler med en hel Mængde individuelle Egenskaber og Eiendommeligheder, men de forsyne ham aldrig med Egenskaber eller dvæle ved Eiendommeligheder hos ham, som ere skikkede til at formindske det Indtryk, som hans *typiske* Hovedegenskab gjør. I Uriah Heap og Mr. Pecksniff har Dickens skildret to saa udprægede og vel individualiserede Hyklere, som man kan ønske sig. De er indbyrdes ganske forskjellige, og enhver af dem staar fuldkommen selvstændig og udmeislet for vor Erindring; men Dickens har i begge Tilfælde i hvert Pennestrøg erindret, at det er Hykleren — Hykleren først og Hykleren sidst — som han skildrer.

Zolas Efterlignere derimod — thi Zola selv er

i denne Henseende i visse Maader bedre end sine Theorier — gjør sig saadan Umage for at skildre jevne, sande og naturlige Mennesker, at deres Skildringer ikke gjør andet Indtryk end Trivialitetens, og deres Personer ikke andet end Kjedsommelighedens. De Mursvende, Tjenestepiger og Slagtergutter, som de introducerer for et nøisomt Publikum, har i Regelen ingensomhelst typiske Eiendommeligheder, — det skulde da være visse Standseiendommeligheder, — men er netop ligesaa kjedsommelige og hverdagslige, som de Mursvende, Tjenestepiger og Slagtergutter, som man kan se paa Gaden hver Dag, men som man aldrig skjøtter om at blive nærmere bekjendt med. Det er en besynderlig Misforstaaelse af Naturalisterne at tro, at det, der gjør et mat, trivielt eller kjedeligt Indtryk, naar man møder det i Livet, strax skal blive interessant, naar man putter det ind i en Bog eller fæster det paa Lærredet. Et gammelt Hustag med et Kvistvindu eller et gammelt Plankegjærde bliver ikke en Gjenstand for kunstnerisk Nydelse, strax en eller anden Maler smører op paa Lærredet en saa naturtro Gjengivelse deraf som muligt. Det som er trivielt og kjedsommeligt, bliver trivielt og kjedsommeligt i alle Tilfælde.

Men det, som bevirker, at de store Forfatteres Personer staa saa levende for os, gjør et saa nyt

Indtryk paa os, og saaledes trodser Tidens Tand, det er netop, at disse Forfattere ikke har skildret Menneskene saaledes, som vi se dem rundt om os i det virkelige Liv, men kun har benyttet Menneskene som Modeller. Naar en Billedhugger vil hugge en Herkules-Statue, da benytter han ikke andet af Modellen, end det, som svarer til hans Forestilling om den størst mulige menneskelige Styrke. Om Modellens ene Ben er for kort eller Muskulaturen er lidt mindre udviklet i Nederarmen end i Overarmen, tager Billedhuggeren intet Hensyn til disse Mangler. Han gjør ikke som hin Maler, som, da han skulde male en Eva, malede Mærker efter Strømpebaandene, fordi Modellen havde brugt Strømpebaand. Han benytter Modellens Muskulatur, forsaavidt som den er fuldt udviklet, og han gjør mere, han overdriver den. Han hugger en Statue, hvis Muskulatur er den samme som Modellens, men kraftigere og fri for de Mangler, som klæber ved Modellen. Han foreviger ikke Modellen; men benytter den til at skabe en Type.

Det er dette, de store Forfattere har gjort, fraseet at de har brugt eller har kunnet bruge en noget anden Fremgangsmaade end Billedhuggeren, fordi Forfatteren ikke behøver at stille sig nogen bestemt

Model for Øie, men kan benytte hundrede Modeller ligefra sin egen Person til Mennesker, som han ikke har truffet mere end en Gang i sit Liv. Ved paa denne Maade at benytte Menneskene som Modeller frembringer han Typer, der som oftest ikke har noget tilsvarende i Virkeligheden, men som interesserer os langt mere og paa en ganske anden Maade end de Figurer, som vi daglig se paa Gader og Stræder. Naturen har sandsynligvis aldrig frembragt nogen Mr. Pecksniff eller nogen Uriah Heap, ligesaalidt som den har frembragt nogen fuldkommen mønstergyldig Herkulestype; men naar Dickens introducerer disse Figurer, da gjør de ikke alene et fængslende Indtryk paa os, men vi bliver gjennem dem opmærksomme paa Feil, Laster og Latterligheder, som omgive os i det daglige Liv, men som vi ikke tidligere har havt Øie for. De Hyklere, som omgive os i det daglige Liv, er nemlig aldrig fuldt ud Hyklere. Deres Last er altid blandet med og dækket af en hel Mængde uvedkommende Hverdagsegenskaber, som bevirker, at vi ikke opdage Lasten eller i ethvert Fald se paa den uden nogen levende Interesse. Dickens derimod har i de nævnte Figurer elimineret de uvedkommende Egenskaber, han har vist os Hykleren, befriet fra fremmede Bestanddele. Derfor har hans Hyklere en Interesse, som de vir-

kelige Hyklere ikke har, og kan aabne vort Øie for Feil, som vi ikke tidligere har seet, i alle Fald ikke med den fornødne Klarhed. Menneskene er i Livet, som Metallerne i Fjeldet. Det er først ved at udskille alle uvedkommende Bestanddele og lade Ertserne gaa gjennem Smeltediglen, at vi faa se Metallet i dets Glands og dets Renhed.

Zola opstiller den Lære, at Forfatterne skal beholde sine Sympathier og Antipathier for sig selv og ikke lade dem gjøre sig gjældende i sine Verker, men Zola, der theoretisk opstiller denne Lære, kan ikke en Gang selv følge den i Praxis. Tiltrods for hans Theorier er dog Personer som Gervaise i l'Assomoir og Jeanne i et „Et Blad af Kjærlighedens Bog" skildret med øiensynlig Sympathi. Kunde og vilde Zola fuldt ud praktisere sine Theorier, vilde Antallet af hans Læsere utvivlsomt skrumpe betænkeligt ind. Skal Forfatteren gjøre et stærkt og levende Indtryk paa sine Læsere, maa han stille sig i et personligt Forhold til de Figurer, han skildrer. Forfatteren maa være tilstede i sit Verk ikke alene med sit Hoved, men ogsaa med sit Hjerte, ikke alene med sin Forstand, men ogsaa med sin Fantasi, sine Følelser, sine Stemninger og sine Lidenskaber. En kold Forfatter finder kun kolde Læsere. Skal han bringe sine Læsere til at elske, hade, sørge og le, maa han

selv, medens han skrev, have elsket, habet, sørget og leet. Det er netop en af Forfatterens Opgaver, at vække Lidenskaber og tilfredsstille dem. Stiller han sig selv i et ligegyldigt Forhold til sine Personer, fremkalder han den samme Ligegyldighed hos Læseren. Denne vil ikke føle hverken Glæde eller Sorg over Personernes endelige Skjæbne. Hans Hjerte vil ikke blive opvarmet, medens han følger dem paa deres Vei. Han vil ledsage dem med den samme Følelsesløshed, hvormed han ledsager et Naturfænomen, og ikke med hele den Sum af Interesser og Lidenskaber, hvormed han følger en Vens eller Fiendes Skjæbne.

Ensidighed i Betragtningen og en levende personlig Følelse ligeoverfor de skildrede Personer er ligesaa nødvendig for Forfatteren som Upartiskhed og koldblodig, uinteresseret Tænkning for Videnskabsmanden. Ingen lyrisk Digter vilde falde paa at sætte Upartiskhed og streng objektiv Sandhed som Hovedformaal for sine Skildringer. Skulde han besynge sin Elskedes Skjønhed, vilde hans Hovedbestræbelser gaa ud paa at fremstille denne i det mest straalende Lys. Han vilde fremhæve de karakteristiske Træk ved sin Elskedes Ydre, som kunde bidrage til at fremkalde Læserens Begeistring for den Skjønhed, som han selv hylder. Om de øvrige Træk

vilde han ikke tale. Han vilde specielt ikke af hellig Nidkjærhed for Sandheden eller af dybig Frygt for at gjøre sig skyldig i Partiskhed belemre sin Skildring med Reservationer i Anledning af en manglende Tand eller en Filipense paa Næsen. Men hvorfor skal da den samme Forfatter, naar han indfører sin Elskede i en Roman, pludselig ganske umotiveret blive en Sandheds-Dragon og en Upartiskhedens Ridder?

Zola og Naturalisterne bygger sin ophøiede Upartiskhed paa den Betragtning, at Menneskene er utilregnelige Naturprodukter, der ligesom Dyr og Planter er uansvarlige for sine Handlinger. Det er ganske overflødigt at undersøge, om denne Betragtning er rigtig eller urigtig; thi hvilken Opfatning man end har af dette Spørsmaal, saa er det en Feil af Forfatterne at ville gjøre den gjældende i sine Verker. Hvad enten Menneskene er utilregnelige eller ikke, er det nemlig ganske sikkert, at de føle Sympathi for Kjærlighed, Opofrelse, Ridderlighed og Ædelmodighed og derimod nærer Uvilje mod Lavhed, Feighed, Tyrani og Grusomhed, og disse Læserens Følelser er det nødvendigt for Forfatteren at tage Hensyn til. Det nytter ikke, at Forfatteren nokſaa meget forsikrer Læseren, at de slette Personer ikke selv er Skyld i sin Slethed, ligesaa lidt

som de ædle Personer selv er Skyld i sine gode Egenskaber. Læseren vil dog synes om de ædle og føle Uvilje mod de slette. En trættekjær og pirrelig Person ophører ikke at være en trættekjær og pirrelig Person, om vi erfare, at Aarsagen til hans slette Egenskaber er en daarlig Fordøielse. Vor Kundskab om dette Faktum kan bidrage til, at vi bære over med Manden, men det gjør ham ikke elskværdigere. Vi bedømme en Person netop paa samme Maade, naar vi træffe ham i et Drama eller en Roman, som naar vi træffe ham i Livet. Vi kan ikke med vor bedste Vilje hæve os til en saa pyramidalsk Høide af Affektation, at vi kan betragte vore Medmennesker som vi betragte Skuringsstriber, Fossilier eller Rullestene. Alle de Domme, vi fælde over vore Medmenneskers Handlinger, de høiestliggende saavelsom de lavestliggende, er præget af vore Sympathier og Antipathier. Vore Domme om de Personer og Handlinger, vi støde paa i Literaturen, vil være præget af de samme Følelser, og vi forlange at faa dem tilfredsstillede. Forfatteren kan ikke fordre, at Læseren skal lægge sine naturlige Følelser bort, naar han læser hans Verk, og lade sig nøie med at anskue Personerne i Romanen blot og bart som Naturfænomener.

Zola paaberaaber sig i det Exempel, han hen-

ter fra Edmond de Goncourts Roman, at det Mord, som Faderen begaar paa sine Døtre, ikke forekommer ham selv saa særdeles dadelværdigt, eftersom han elsker Balonen høiere end sine Døtre. Zolas Bemærkning vilde været paa sit rette Sted, hvis det havde været for Faderen, Goncourt skrev; men det er det ikke, det er for Læseren, og det kommer derfor ikke i fjerneste Maade an paa, hvorledes Mordet forekommer Faderen, det kommer udelukkende an paa, hvorledes det forekommer Læseren, og denne forekommer det ganske afskyeligt. Det er til Læserens Opfatning, Forf. maa tage Hensyn, og da alle Mennesker nære en naturlig Afsky for en saa oprørende Grusomhed, som den, at en Fader berøver to uskyldige Døtre Livet, medens overmaade faa Mennesker nærer nogen Alt beseirende Lidenskab for at finde et Middel til at styre Baloner, saa gjør Forfatteren Vold paa Læserens naturlige Tilbøieligheder, naar han vil tvinge ham til at betragte Faderers Handlemaade fra et koldblodigt, videnskabeligt Synspunkt.

Forfatteren maa stille sig i et personligt Forhold til de Personer, han skildrer, og han maa ikke skifte Synspunkt. Det er ligesaa feilagtigt af en Forfatter at skifte Synspunkt ligeoverfor sine Personer, som det vilde være af en Maler, om han vilde male den øverste Halvdel af et Ansigt en face

og den nederste Halvdel en profil eller begynde med at male et Landskab i Uveir og ende med at male det i Solskin. Han kan male det samme Landskab i Uveir og Solskin paa to forskjellige Malerier; men han kan ikke lade Landskabet vise sig i to forskjellige Belysninger paa samme Maleri.

Det er en af vore egne, fremragende Forfattere, hvis Verker i sin Helhed som oftest gjør et utilfredsstillende Indtryk, netop af den Grund, at Forfatteren ikke fastholder et bestemt Synspunkt gjennem hele sit Arbeide. Det er Henrik Ibsen. Han lader Filosofen løbe af med Digteren. Det Indtryk, han har fremkaldt i den første Del af sine Stykker, tilintetgjør han i den sidste. Tager vi for os et Stykke som Kjærlighedens Komedie, da skifter Forfatteren Synspunkt næsten ligeoverfor alle sine Personer. Svanhild, over hvem der i de to første Akter hviler et Præg af Idealitet, synker i sidste Akt ned til at blive en Spidsborgermadam, der sælger sig for Udsigten til et hyggeligt Hjem og gode Indtægter. Straamand og Styver, der i de to første Akter er ublandet komiske, bliver i 3die Akt rørende, og faar endog et Præg af Pathos. Den Stemning, hvori vi er kommet i de to første Akter, tilintetgjøres i sidste Akt. Forfatteren bringer først Tilskuerne til at le og foreholder dem derpaa, at Latteren har været

uretfærdig, og at de komiske Personer, han har introduceret, snarere burde være Gjenstand for Medlidenhed og Sympathi. Forfatteren har berøvet os Illusionen. Stykket ender med at gjøre et deprimerende Indtryk, og vi forlade Theatret med en trykkende Fornemmelse af Tomhed og Misfornøielse. Det er en anden fremragende Forfatter, der begaar en noget lignende Voldshandling mod Læserens naturlige Følelser. Det er Turgenjew. Han skifter vistnok ikke selv Synspunkt ligeoverfor sine Personer, men han tvinger sine Læsere til at skifte det. Han vækker først deres Sympathi for en Person og saa tilintetgjør han den.

VI.

Om Naturalisternes vidtløftige og detaljerede Beskrivelser.

De langtrukne Beskrivelser og den Opdyngen af Masser af Detaljer, hvormed Zola og mange af hans Efterlignere belemre sine Fortællinger, minde om de lyriske Digtere i Slutningen af forrige Aar-

hundrede, naar de sang Naturens Pris. De opregnede med den mest samvittighedsfulde Nøiagtighed Alt, hvad de kunde se fra det Sted, hvor de havde slaaet sig ned og stemt sin Lyre. Resultatet var Digte, der hverken fremkaldte nogen Stemning hos Læseren eller gav nogetsomhelst forstaaeligt Billede af Landskabet.

I „Et Blad af Kjærlighedens Bog" giver Zola Gang efter Gang, Side op og Side ned en Række Beskrivelser af Udsigten over Paris's Tage fra et høitliggende Vindu. Zola har forsvaret sig mod de Anker, som man ogsaa i Frankrige har rettet mod disse langtrukne Beskrivelser, ved at paaberaabe sig den psykologiske Betydning, de skulde have ligeoverfor de handlende Personer, og det eiendommelige Forhold, hvori de skulde staa til hele Fortællingen. Det er aldeles uholdbare Paastande. Skildringen af Industripaladsets store Glastagruder og Saint Clothildekirkens nye Spir eller Beskrivelsen af Vendômesøilens, St. Vincent de Pauls eller Tour St. Jaques Beliggenhed har ingensomhelst Betydningning hverken for Udviklingen af Helenes Kjærlighed til Dokteren eller for Fortællingen forøvrigt. Man faar heller ikke gjennem Beskrivelsen nogen klarere Forestilling om Paris's Udseende, end man vilde faa gjennem en ganske fordringsløs Skildring af, hvor-

ledes Helene fra sit Vindu saa ud over et Hav af høie Taarne, forgyldte Kupler, Pragtbygninger og rygende Fabrikpiber, der tabte sig i Horizonten.

Følgende Beskrivelse af J. P. Jakobsen i hans Fortælling Nils Lykke er en ganske talende Prøve paa, hvorledes en Forfatter kan tage feil af sin Opgave og mangle Blik for Skjønliteraturens Begrændsning:

„En solrig Septembereftermiddag sad Edele nede paa Platformen af den brede gammeldags Trætrappe, der i en fem, sex Trin førte fra Havestuen ned i Haven. Bag hende stod Glasdørene vidt aabne, slagne tilbage mod Murens brogede, skinnende røde, skinnende grønne Beklædning af vild Vin. Hun lænede sit Hoved op mod Sædet af en Stol, der var belæsset med store, sorte Mapper, og holdt et Kobberstik ud fra sig med begge Hænder. Kolorerede Blade, gjengivende byzantinske Mosaiker, i hvilke Blaat og Guld var fremherskende, laa spredte paa Platformens grønvisne Sivmatte, paa Dørtrinet og paa Havestuens egebrune Parketgulv. Ved Foden af Trappen laa en hvid Solhat; thi Edele havde bart Haar uden anden Pynt end en Blomst af Guldfiligran, i sit Mønster svarende til det Armbaand, hun bar høit oppe om Armen. Hendes hvide Kjole af et halvklart Stof, stribet af

smale, silkeblanke Striber, havde en tvunden Kant af graa og orange Chenille og var besat med smaa Rosetter i de samme to Farver. Lyse Halvhandsker uden Fingre bedækkede hendes Hænder og gik op til over Albuen. De var af perlegraa Silke ligesom hendes Sko.

Gjennem de fremadludende Grene paa en ældgammel Ask sivede det gule Sollys straalevis nedover Trappen og dannede i den svale, halvklare Skygge et lysende Linjelag, der fyldte Luften om sig med et gyldent Støv og tegnede klare Pletter af paa Trappens Trin, paa Dør og Væg, Spæt af Sol ved Spæt af Sol, saa det var som lyste det gjennem en hullet Skygge, Altsammen Lyset imøde med egne Farver, hvidt fra Edeles hvide Kjole, purpurblodigt fra Purpurlæber og gult som Rav fra det ravblonde Haar. Og rundt omkring i hundrede andre Farver, i Blaat og Guld, i Egebrunt, i glasblond Speilglans og i Rødt og Grønt."

Det har aabenbart været Forfatterens Hensigt at agere Maler. Man faar endog det Indtryk, at Originalen til Edele formelig „har siddet" for Forfatteren, medens han skrev, og at han har bestræbt sig for at skaffe sine Læsere et Slags kunstnerisk Nydelse ved at levere et „Penne-Maleri." Ingen Tankegang kan være urimeligere. En For-

fatter kan aldrig gjennem en Beskrivelse af et Landskab eller en Persons Ydre skaffe Læseren Noget, der har den fjerneste Lighed med en virkelig Kunstnydelse. Man kunde med lige saa megen Berettigelse sige, at en beskrivende Kritik af et Maleri kunde træde i Stedet for Maleriet selv. Kritikken kan vistnok bibringe os Lyst til at se Maleriet, men vi kan ikke renoncere paa Synet af Maleriet, fordi vi har læst Kritikken. Kritikken kan bibringe os en mere eller mindre dunkel Forestilling om Maleriet; men Kunstnydelsen opnaar vi først, naar vi staar Ansigt til Ansigt med selve Kunstverket. Ved en saadan Beskrivelse som Hr. Jakobsens opnaaes kun, at Læserens Fantasi bliver anstrengt til ingensomhelst Nytte. Først ved en gjentagende Gjennemlæsning af Beskrivelsen lykkes det en normalt organiseret Læser at fastholde alle disse Farvenuancer og faa sammensat et nogenledes forstaaeligt Billede af hele dette Virvar af Detailler.

Men ikke nok med, at Forfatteren gjennem sin Beskrivelse ikke kan skaffe Læseren nogen Kunstnydelse, han kan ikke en Gang bibringe ham en tydelig Forestilling om nogetsomhelst *specielt* Landskab, om nogetsomhelst *specielt* Ansigt eller overhovedet om nogensomhelst *speciel* Genstand af mere sammensat Natur. Han kan kun give Læseren en

Forestilling om Gjenstandens almindelige Karakter. Han kan skildre Arten ikke Individet. Han kan skildre et smukt Ansigt, et kraftigt Ansigt, et taabeligt Ansigt, men han kan ikke bringe Læseren til at se det samme Ansigt, som han selv har tænkt sig. Kun i de særegne Tilfælde, hvor Forfatteren kan knytte Beskrivelsen til et særlig eiendommeligt og meget fremtrædende Træk ved den skildrede Gjenstand, kan det maaske lykkes ham i nogen Grad at bibringe Læseren den samme specielle Forestilling, som han har havt selv, ellers ikke.

Hvis forskjellige Læsere samtlige kunde male og de skulde forsøge at fæste et Landskab eller et Ansigt paa Lærredet efter en Beskrivelse, er det ikke tvivlsomt, at de Malerier, der saaledes vilde fremkomme, vilde blive baade ganske forskjellige indbyrdes og ganske forskjellige fra det Landskab eller Ansigt, som Forfatteren havde tænkt sig. Har man læst en Fortælling og dannet sig en Forestilling om, hvorledes Personerne ser ud, og man bagefter faar se Fortællingen illustreret, vil Illustrationerne næsten aldrig svare til de Forestillinger, man paa Forhaand har dannet sig om Personerne. Dette viser tilstrækkeligt, hvor umuligt det er for en Forfatter at bibringe to forskjellige Individer endog blot nogenlunde den samme Forestilling om en mere kompliceret

Gjenstand. Hvor megen Umage Forfatteren end gjør sig for at være nøiagtig i sine Beskrivelser, bliver det dog tilsidst ikke ham, men Læseren, som tegner Billedet. Forfatteren kan give nogle som oftest meget mangelfulde Anvisninger, men Læseren udfører Maleriet efter sit eget Hoved.

Naar en Maler giver et Billede af Kristiania-Dalen, vil ethvert Menneske, som har set Maleriet, øieblikkelig kunne gjenkjende Dalen, hvis han faar se den fra samme Sted, hvorfra Maleren har taget sit Billede og under samme Belysning. Derimod kan man vædde tusinde mod en paa, at en Person, der læser en Beskrivelse af Kristiania-Dalen, ikke vil kunne gjenkjende Dalen efter Beskrivelsen, selv om Beskrivelsen er et sandt Mesterverk af Nøiagtighed og Anskuelighed. Læseren vil gjennem Beskrivelsen have faaet Forestillingen om en vid og frodig Dal med en rig Vegetation ved en blank Fjord med Bugter og løvrige Øer, med en stor By i Midten, med Villaer og Landsteder spredte rundt omkring, omgivet af en Krans af skovbevoxede Fjelde; men han vil ikke have faaet nogen korrekt Forestilling om den specielle Dal, som er beskrevet. Uagtet jeg har læst Zolas Skildring af Paris i „Et Blad af Kjærlighedens Bog“, har jeg dog ikke gjennem denne detaillerede og vidtløftige Beskrivelse erholdt nogen

klarere Forestilling om Paris, end jeg har faaet om London efter en af Dickens's Romaner, hvor Forfatteren aldeles ikke beskriver, men gaar ud fra den Forudsætning, at London er Læseren bekjendt.

Som Alt, hvad der flyder fra Dickens's Pen, udmærker ogsaa hans Beskrivelser sig — naar han en enkelt Gang finder det tjenligt at benytte saadanne — ved det overordentlig levende Indtryk, de gjør. Men Dickens begaar aldrig den Feil, som Naturalisterne, at fortabe sig i brede Detailskildringer. Han forsøger aldrig at faa Læseren til at se netop den samme specielle Gjenstand med alle dens Detailler, som Dickens selv har set, han søger kun at bibringe ham en Forestilling om det Karakteristiske ved Gjenstanden, og drager frem alle de Træk, som kan bidrage til at fremhæve den enkelte Hovedegenskab ved den skildrede Gjenstand, han vil have indprentet i Læserens Fantasi. Naar han saaledes skal skildre et gammelt, ensomt og forladt Værelse, da beskriver han snarere Ensomheden end Værelset. Han beskriver, hvorledes der i Krogene staar gamle Skabe, som synes aldrig at have været aabnede, hvorledes der er gammel Spindelvæv i Hjørnene, hvorledes Gibsen hist og her er faldt ned af Taget, hvorledes de rustne Nøgler

bevæge sig tungt i Laasen, hvorledes en muggen Luft slaar En imøde, naar man træder ind, kort sagt, han hamrer Ælden, Forfaldenheden og Ensomheden ind i Læserens Forestilling med alle de Midler, som staar til hans Raadighed. *Værelset selv* kan Læseren tegne efter sit eget Forgodtbefindende, naar Dickens først har gjort ham fortrolig med, hvad der er det *eiendommelige* ved *Værelset*. Dickens's Styrke ligger netop i, at han i Modsætning til Naturalisterne ikke bekymrer sig om Enkelthederne, uden forsaavidt de bidrage til at fremhæve den Hovedegenskab ved Gjenstanden, som han vil gjøre Læseren fortrolig med. Den samme Forfatter indlader sig i Almindelighed heller ikke paa at beskrive et Landskab. Derimod beskriver han meget levende en lummer Solskindsdag i Marseilles Havn eller en taaget Vinterdag i London. Han ved nemlig, at han ikke kan bibringe Læseren noget Billede af et specielt Landskab. Derimod kan han fremkalde hos ham en tilstrækkelig klar Forestilling om Begreber af en saa almindelig Beskaffenhed, som en lummer Solskindsdag eller en taaget Vinterdag.

Kjelland udmærker sig blandt de nuværende norske og danske Forfattere ved sine paa samme Tid korte og malende Beskrivelser. Naar han i sin

Novellette Siesta skildrer Scenen efter Middagen, fortæller han kun, at Gjæsterne synker ned i de bløde Stole, at en Stribe af Lys falder fra Kaminen henover Gulvet, Væggen og Pianoet, og at man gjennem Skumringen kan se Lysningen af Cigarerne. Han skildrer med andre Ord ikke synderlig mere end et Par Sanseindtryk; men Skildringen giver ikke desto mindre Læseren et fuldkommen tilstrækkeligt Billede af Situationen. Han har faaet vide, at der er dyb Skumring, at Værelset er vel møbleret, at der er Ild paa Kaminen og at Herrerne røger Cigarer. Paa Grundlag heraf tegner han selv Situationen. Læseren har nemlig ogsaa Fantasi og han har en Række Erindringer. Han vil, naar Forfatteren har givet ham Antydning til hvad Slags Værelse og hvad Slags Belysning der er, og hvilket Selskab der er samlet, af fine Erindringer kunne hente frem et eller andet Værelse, hvormed han vil gjøre de faa Forandringer, som Skildringen og Begivenhederne gjør nødvendige. Dermed har han Situationen færdig. Jeg har paa dette Sted sat ind et Værelse fra en Præstegaard paa Landet, hvori jeg færdedes i min tidlige Barndom, og som jeg ofte kommer til at benytte, naar Forfatteren giver Anvisning paa et lunt eller komfortabelt Værelse. Jeg har i det nævnte Tilfælde ingen

anden Forandring gjort med Værelset, end at jeg har placeret et Par Lænestole paa Steder, hvor der i min Model, saavidt jeg husker, ikke fandtes Lænestole. Personerne placerer jeg hist og her, uden fra Først af at have nogen klar Forestilling om, hvor hver Enkelt sidder. Efter hvert som en eller anden Person forlader sin Stol eller henvender sig til sin Nabo, vil jeg i min egen Fantasi finde Plads til ham, uden nogen Hjælp fra Forfatterens Side, og er det nødvendigt for Begivenhederne eller Situationen, at Forfatteren giver en bestemt Anvisning med Hensyn til, hvor en eller anden af hans Personer er placeret, er dette tidsnok, naar denne Person optræder talende eller handlende.

Havde Kjelland i Stedet for at skildre, som han har gjort, givet Anvisning paa, hvilken Plads Kaminen skulde indtage i Værelset, hvor hver af Personerne skulde sidde, og hvorledes Møblerne skulde være placerede, vilde Læserens Fantasi være bleven saaledes bebyrdet med at skulle forestille sig alle disse Enkeltheder, netop saaledes som Forfatteren havde tænkt sig dem, at han kun med største Møie vilde have kunnet gjøre sig noget tydeligt Begreb om Værelset, og dette Besvær vilde have været til ingen Nytte, eftersom det Værelse, han selv digter eller med de nødvendige Ændringer sætter ind fra

sine egne Erindringer, vil gjøre ganske den samme Tjeneste.

I det hele taget er de Billeder, man under Læsningen af en Fortælling danner sig, langt mere uafhængige af Forfatternes Beskrivelser end man maaske er tilbøielig til at tro. Naar jeg gjenkalder i min Hukommelse forskjellige Lokaliteter, jeg har tænkt mig som Skueplads for Romanbegivenheder, finder jeg, at jeg som oftest med enkelte Ændringer har anvendt et eller andet kjendt Sted fra Virkeligheden som Scene for de skildrede Begivenheder. I Kjellands Skitse Siesta har jeg som sagt benyttet et kjendt Værelse fra en Præstegaard paa Landet, i Bryllupsscenen i Fromont jeune & Rissler ainée af Daudet har jeg benyttet et andet Værelse, i Baronens Dødsscene, i Forfængelighedens Bazar et tredie, i Scenen i Quentin Durward mellem Ludvig den 11te og Astrologen i Carl den Dristiges Slot et fjerde, som ogsaa har maattet gjøre Tjeneste i den Scene i Julien af Bungener, hvor Greven af Germain introduceres og gjør sine Trolddomskunster. Uagtet den detaljerede Beskrivelse, som Zola i l'Assommoir har leveret af den Arbeiderbolig, hvori Coupeau og Gervaise tilbragte sit Liv, finder jeg dog ved nærmere Undersøgelse, at Beskrivelsen ikke har fremkaldt noget nyt Billede hos mig; men at

jeg — med fornødne Modifikationer — har sat ind Billedet af en Arbeiderbolig i Kristiania, med hvis Indre jeg tilfældigvis i Forveien havde gjort et flygtigt Bekjendtskab. Selv naar jeg staar overfor et saadant Oltidsbillede som et gammelt norsk Herresæde af Wergeland, kan jeg bag Skjoldene, de brynjeklæte Kjæmper rundt Furubordet, Høvdingen i Høisædet og det matte Lys fra Gruen skimte Konturerne af et Værelse, jeg kjender fra min Barndom. Hallen ligger paa samme Sted som Værelset, og de ydre Omgivelser er de samme.

Hvorfor jeg paa de givne Steder netop har valgt den eller den bestemte Lokalitet, kan jeg ikke gjøre mig Rede for. Sandsynligvis er en eller anden tilfældig ganske ubetydelig Omstændighed, et eller andet Stikord tilstrækkelig til uvilkaarlig at fremtrylle en bestemt Lokalitet for Læserens Erindring, og alle Forfatterens Beskrivelser vil fra dette Øieblik kun komme til at gjøre Tjeneste som mere eller mindre indgribende Modifikationer i det Billede, han paa Grundlag af en fremdukkende Erindring har sat ind paa det givne Sted.

Naar jeg i Bjørnsons Magnhild læser Skildringen af Dalen, hvorigjennem Snedkeren og Magnhild foretager sin Bryllupsreise, og Øren, hvor de senere bo, da staar for mit indre Øie det

Nederste af Lærdal og Lærdalsøren. For at dette Billede skal opstaa hos mig, behøves ikke synderlig mere end Stikordet Øren i Forbindelse med „en trang Dal med høie Fjeld." Paa Grundlag af disse Stikord indsætter jeg øieblikkelig Værdier hentede fra min egen Erindringskreds. Det er ganske sikkert, at det ikke er Lærdalsøren, Forfatteren har tænkt paa; thi han forklarer, at Kirken ligger tilhøire, naar man reiser ned igjennem Dalen, medens den i Lærdal ligger tilvenstre. Forfatterens Anvisning har imidlertid ingensomhelst Indflydelse havt paa min Forestilling, efter at Billedet af Lærdal er dukket frem for min Fantasi. Jeg har beholdt Kirken tilvenstre. Min tilfældig fremdukkende Erindring har havt større Magt over min Fantasi end Forfatterens udtrykkelige Anvisning. Derimod har min Fantasi selvfølgelig været nødt til at forandre Landskabet overalt, hvor *Begivenhederne* og *Situationerne* har gjort dette fornødent eller naturligt.

En Beskrivelse af et indenlandsk Landskab, leveret af en dygtig norsk Forfatter, vil altid fremkalde en langt mere fyldig Forestilling hos os end et fremmed Landskab, beskrevet af en af dette Lands Forfattere. Det kommer af, at en hjemlig Forfatter paa en ganske anderledes kraftig Maade kan fremkalde

en Række Erindringer hos os, end en fremmed Forfatter, der skildrer Landskaber, som vi aldrig har seet. Naar vi i Synnøve Solbakken gjør Bekjendtskab med Sætervangen, hvorfra man ser ud over Gaardene nede i Dalen, da har vi strax i vor Forestillingskreds en Uendelighed af Detaljer, der fylder Billedet og giver det Liv, Konturer og Afrunding. Vi faar naturligvis ikke se den Sætervang, som har staaet for Forfatterens indre Øie, da han skrev; men vi faar se en almindelig norsk Sætervang, og det er tilstrækkelig. Naar vi derimod læser Bret Hartes Skildring af Smiths Pocket i Fortællingen Miss, faar vi et yderst magert og knevert Landskabs-Billede med udviskede Konturer og uden fyldige Enkeltheder, og det magre Billede, vi faar, har sandsynligvis ikke en Gang nogensomhelst Lighed med Virkeligheden. Medens vi efter Læsningen af Bjørnsons Skildring faar et korrekt og fyldigt Billede af en norsk Sætervang, faar vi efter Læsningen af Bret Hartes Skildring ikke alene intet korrekt Begreb om, hvordan Egnen ved Smiths Pocket ser ud; men det magre Billede, vi ser for vort indre Øie, har sandsynligvis ikke en Gang nogen Lighed med et almindeligt kalifornisk Landskab. Grunden er visselig ikke den, at Bret Hartes Skildring er mindre vellykket end Bjørnsons, men den,

at medens vi, naar vi læse Bjørnsons Skildring, har et Fond af Erindringer at tage vor Tilflugt til, maa vi, naar vi læser Bret Hartes Skildring, møisommelig sammensætte et Landskab af nogle spredte Enkeltheder.

Det er underligt at se, hvorledes enkelte naturalistiske Forfattere mangler Blik for, hvorledes Billederne opstaar hos Læserne, og derfor belemrer sine Beskrivelser med unyttige Detaljer. Naar saaledes Holger Drachmann i sin „Paul og Virginie under nordlig Bredde“ under Beskrivelsen af en Smedje i Samtaleform opregner alt det Verktøi, som findes i Smedjen, da skulde man nærmest tro, at Beskrivelsen var bestemt til Anvisning for Smedesvende; thi som Støtte for en almindelig Læsers Fantasi er Opramsning af Bænkhammeren, Svikhammeren, Netjernet, Verkejernet, Raspen, Boltklubben, Snitklubben, Bælgkranen, Bridemeislen o. s. v. til ingensomhelst Nytte. Det kan ikke hjælpe, at Forfatteren gjør Læseren bekjendt med andre Enkeltheder ved Smedjen eller Smedehaandverket end dem, han er bekjendt med fra før af. Intet af det Nye, han meddeler, vil nemlig bidrage til at Læseren faar en klarere og mere levende Forestilling om Smedjen. Vi har, naar vi har besøgt en Smedje, følt en stærk Varme slaa os imøde. Vi har seet

et Jordgulv, en gløbende Esse, en Ambolt, Mænd med scenefulde Arme, der bearbeider ildrøde Jernstænger med tunge Hammere. Af nogle saadanne almindelige Indtryk er vor Forestilling om en Smedje sammensat. Naar Forfatteren gjenkalder i vor Erindring disse Træk, vil Billedet af en Smedje øieblikkelig staa for vort indre Øie. Forfatteren kan gjøre vor Erindring endnu mere levende, hvis han paa en eller anden Maade udhæver disse Træk end yderligere, hvis han skildrer, hvorledes Sveden perler paa Arbeidernes Ansigter, hvorledes Gnisterne sprage under de tunge Slag o. s. v. Hvis vi derimod faar Underretning om Tilstedeværelsen af en hel Del Gjenstande, som vi de Gange, vi har været i en virkelig Smedje, ikke har fæstet vor Opmærksomhed ved, vil dette saa langt fra bidrage til at gjøre vor Forestilling om Smedjen tydeligere, at det tvertimod vil bidrage til, at Billedet blegner, fordi vor Fansi bliver distraheret og nødes til at beskjæftige sig med alle disse Detaljer, som i vor Erindring ikke er knyttet til Forestillingen om en Smedje.

Forfatternes Opgaver, hvor de skal beskrive, er og kan i det væsentlige kun være at fremhæve det karakteristiske ved Gjenstanden og fremkalde Erindringer.

VII.

Slutnings-Bemærkninger.

Zola erkjender, at Naturalisternes Verker er uskjønne, men dette er efter hans Opfatning ikke Forfatternes, men Naturens Skyld, fordi denne fremviser langt flere frastødende og modbydelige end skjønne og tiltalende Sider. „Lugten af Gjødsel“ er, som Zola udtrykker sig, „langt almindeligere i Verden end Lugten af Roser.“ Det kan maaske være sandt; men naar en Mand pynter sit Værelse om Vaaren, pynter han det ikke med Gjødsel, han pynter det med Roser. Han lægger ikke Gjødselbynger hist og her i Vinduer og paa Borde for ogsaa at have den onde Lugt, som findes i Naturen, repræsenteret; han lader sig nøie med Roserne.

Vi er i Livet udsatte for en Mængde frastødende, modbydelige og deprimerende Indtryk; men det er dog formeget forlangt, naar Naturalisterne fordre, at deres Læsere skal være saa forslugne efter ubehagelige Fornemmelser, at de skal kjøbe Bøger for at faa en Extraportion af den Slags Indtryk. Det kan ikke med Rimelighed fordres, at normalt organiserede Mennesker skal tilbringe sine ledige Timer med at forskaffe sig deprimerende Indtryk

eller gjøre Bogindkjøb for at kunne slumre ind med en Følelse af Væmmelse. Man kan undertiden være i den Nødvendighed at maatte drikke Dyvelsdrek, amerikansk Olie eller Brækvand; men man falder ikke paa at servere disse Drikkevarer paa sit Middagsbord for sin Fornøielses Skyld. Blasertheds og Sindssygdom kan fremkalde de forunderligste Smagsanomalier. Sindssyge kan undertiden med den største Appetit fortære de afskyeligste Gjenstande. Men det er en Misforstaaelse at ville forsyne Torvene efter den Slags Smag.

Zola og hans Skole paastaar, at Alt, hvad der findes i Naturen, ogsaa kan skildres i Literaturen, og at Forfatterne i Valget af sit Stof og de Situationer, de føre frem for Læserne, ikke er bundet af Skjønheds-Hensyn, med kun af Hensynet til Virkeligheden. Fra den modsatte Side hører man den Paastand, at Literaturens og Digtningens Formaal er det Skjønne. Efter min Mening er ingen af disse Paastande rigtige. I sidste Fald vilde man komme til at udmønstre omtrent hele den komiske og satiriske Digtning af Skjønliteraturens Rækker. Man kan ikke, hvis man ikke vil gjøre Vold paa Sproget, kalde Verker som Peder Paars, Holbergs Komedier eller Pickwickklubben skjønne. De tiltale vor Fantasi og vor Forstand, ligesom de alvorlige Verker

tiltale vor Fantasi og vor Følelse; men skjønne kan de ikke kaldes. Det er i alle Fald ikke denne Egenskab ved dem, som bringer os til at læse dem.

Men heller ikke alle Literaturers alvorlige Verker kan kaldes skjønne. Bøger som Oliver Twist er ikke i sin Helhed skjønne. Der findes skjønne Partier i dem; men mangfoldige af Scenerne, og det netop de, som fængsle os mest, er snarere uskjønne end skjønne. Røverens Flugt efter Mordet paa Nancy i Oliver Twist, hans Forfølgelse og hans ynkelige Død er fængslende i høi Grad; men skjønne kan man umulig kalde disse Scener, ligesaalidt som de Personer vi støde sammen med i Londons Tyve- og Røver-Kvarterer, tiltaler vor Skjønhedssands. Professor Dietrichson citerede i et Foredrag i Studentersamfundet ifjor Høst en Strofe af Paul Heyse, der oversat lyder saa:

„Fra min Dagligstue vil jeg dog gjerne
Holde alle uhumske Skikkelser fjerne —
Hvi skal jeg i Digtets Stasgemak
Da bare færdes blandt Slyngler og Pak".

Hvis man ikke lægger Vegten paa Ordet „bare", er Sætningen falsk. Vi kan nemlig i Digtningens Verden overmaade godt finde os i at færdes mellem Mennesker, som vi ikke vilde omgaaes i det virkelige Liv. Paul Heyse har selv i sin Novelle: „Verdens

Børn" fremstillet Personer, som vi aldeles ikke vilde skjøtte om, at se som Gjæster i vor Dagligstue. Vi vilde heller ikke omgaaes Mænd som Fagin eller Røveren. Derimod træffe vi dem gjerne i Fortællingen Oliver Twist. Vi vilde nødig være tilstede ved de Scener i Londons uhumske Kvarterer, som skildres i samme Fortælling; men vi følge dem med levende Interesse og uden nogen ubehagelig Fornemmelse, naar vi se dem i Dickens's Roman.

En af Aarsagerne hertil er den, at vi i Bøger som Oliver Twist, har en sympathetisk Hovedperson, som vi følge, og til hvis Skjæbne alle Begivenheder direkte eller indirekte ere knyttede. Læseren indentificerer sig indtil en vis Grad med Oliver og oplever alle Begivenheder sammen med ham. Naar Oliver træffer „Allerhelvedeskarlen" og følger med ham til Jøden Fagin, saa følger vi i Aanden med ham og fængsles af den samme Interesse for, hvad der skal komme, som han.

Naar Røveren kommer ind, sidder vi i en Krog sammen med Oliver og studerer denne brutale Skikkelse. Vi kan leve os ind i Olivers Tankegang og kan se alle Begivenheder passere Revu fra hans Standpunkt. Dette bidrager til, at de uhyggelige og rystende Scener, der passere forbi vort indre Øie, fængsler os, uden at støde os. Hovedgrunden til,

at Begivenheder og Personer, som vi i det virkelige Liv søger at undgaa, tiltaler os, naar vi møder dem i Romanerne, er dog den eiendommelige Egenskab ved den menneskelige Fantasi, at alt det, som, naar vi træffer det i det virkelige Liv, vækker Frygt, Rædsel og Lidelse hos os, naar det fremtrylles for vor Fantasi forskaffer os en Nydelse*). „Erindringen om udstandne Gjenvordigheder er behagelig", hvor pinlige end Gjenvordighederne selv har været. Derfor kan Forfatterne i sine Fortællinger, hvor der appelleres til den menneskelige Fantasi, forskaffe sine Læsere en Nydelse ved at fremføre for dem Personer, Scener og Begivenheder, som vilde virke pinligt og frastødende paa de samme Læsere, om de mødte dem i det virkelige Liv.

Det er imidlertid ikke alle Indtryk, som frem-

---

*) Sandsynligvis skriver denne Eiendommelighed sig i alle Fald tildels fra en ubevist Sammenligning, vi anstiller med den behagelige og trygge Stilling, vi selv befinder os i, i samme Øieblik Skrækken og Lidelsen udmales for os. Naar man putter sig sammen i Kakkelovnskrogen, slukker Lysene og fortæller Spøgelsehistorier, da fremkalder de gruopvækkende Billeder fra den overnaturlige Verden en behagelig Fornemmelse hos Tilhørerne, fordi Pirringen forøger den Følelse af Tryghed, som de samtidig føle.

kalder en forskjellig Fornemmelse, eftersom de foraarsages af virkelige Begivenheder eller fremtrylles for Fantasien. Der er en Gruppe af Indtryk, som har en ligeartet Virkning paa Læserens Fantasi, enten de foranlediges, af Virkeligheden eller alene fremmanes af Indbildningskraften. Det er de Indtryk, som fremkalde Væmmelse. Alt det, som naar vi træffe det i det virkelige Liv, vækker vor Væmmelse og Modbydelighed, fremkalder ogsaa vor Væmmelse og Modbydelighed, naar det fremtrylles for vor Fantasi. Medens en Begivenhed, der har fremkaldt Frygt hos os, naar den gjenkaldes i vor Erinering vil forskaffe os en Nydelse — i alle Fald, hvis Frygten ikke har været altfor overvældende — vil en Begivenhed, der i det virkelige Liv har fremkaldt vor Væmmelse, ogsaa fremkalde vor Væmmelse, naar vi gjenkalde den i vor Erindring. En væmmelig Scene vedbliver at være væmmelig ogsaa naar man overfører den paa Fantasiens Enemærker. Derfor hører saadanne Scener som Hospitalsscenen i „Arbeidsfolk“ og Opkastelsesscenen i „L'Assomoir“, der hovedsagelig frembringer et modbydeligt Indtryk, ikke hjemme i Skønliteraturen, hvis denne ikke skal gaa over fra at være en Kilde til Nydelse til at blive en Kilde til Væmmelse. Det er mærkeligt, at Naturalisterne, der

fortrinsvis rose sig af fine videnskabelige Synsmaader, ikke er opmærksomme paa eller ikke vil tage Hensyn til denne Eiendommelighed ved den menneskelige Fantasis Organisation.

Men Naturalisternes usminkede og „sandhedskjælige" Skildringer fra Lastens Huler gjør ikke alene tvertimod Skjønliteraturens Øiemed et ubehageligt og deprimerende Indtryk, de er ogsaa tiltrods for Naturalisternes Paastand om det modsatte, fordærvelige i moralsk Henseende. De vænner nemlig Læserne til at beskjæftige sig med lave Forestillinger og nøder dem til at dvæle ved Indtryk, hentede fra smudsige Sfærer, paa samme Tid som de vænner dem af med at beskjæftige sig med ædle Forestillinger og med Tanker, som ligger over det Liv, som omgiver dem i det Daglige. En forstandig Fader, der skulde opdrage sin Søn, vilde neppe lade ham tilbringe nogen Tid hver Dag paa Kneiper, Hospitaler og Bordeller, for paa denne Maade at indgyde ham Afsky for Lasten. Følgen af en saadan Opdragelsesmethode vilde blive, enten at han blev sløvet for Lasten eller at han blev et Offer for hemmelige Rædsler, der vilde forgifte hans Fantasi og ved sin stadige Tilstedeværelse virke hemmende paa hele hans aandelige Liv. Zola lærer jo selv, at et Menneskes Tænkemaade og Handlemaade i alle Fald

tildels er afhængig af de Indtryk, han modtager. Men hvorledes gaar det da efter Zolas egen Lære med de Mennesker, der gjemmem Læsningen af Naturalisternes Verker stadig fyldes med smudsige og lave Indtryk. Man kunde ligesaa godt tro, at man skulde kunne tappe ædel Vin af en Foustage, som man havde fyldt med Affald og Skyllevand, som at man skulde kunne finde ædle Tanker og Handlinger hos Mennesker, som havde faaet sine væsentligste Indtryk gjennem Bøger som „Nana".

Udmærker de naturalistiske Forfattere sig ved den Kritikløshed, hvormed de tro at kunne skildre Alt hvad der er virkeligt, og den drastiske Ugenerthed, hvormed de dvæle ved det, som „lugter ilde", saa udmærke de sig i Regelen samtidig ved en høist overraskende Mangel paa Opfindsomhed. Zolas Theori, at jo mere banale de skildrede Begivenheder er, desto bedre, er derfor overmaade bekvem for de naturalistiske Forfattere, men deres Verker bliver ikke derved mere underholdende. Man kan skrive underholdende Fortællinger, selv om de skildrede Begivenheder i og for sig er trivielle; men deraf følger ikke, at det er en Fordel, at Begivenhederne ikke har nogen selvstændig Interesse. Naar man læser en Fortælling paa to a tre Hundrede Pagina, kan man til Nød undvære fængslende Begivenheder;

men naar man læser en Roman paa to à tre Bind trænger man Begivenheder og Situationer, ellers bliver Fortællingen utaalelig trættende. Literaturen er et Surogat for Livet. Vi opleve i vor daglige Færden overmaade lidet, der kan vække og opflamme vor Fantasi. For de fleste Mennesker gaar den ene Dag som den anden; men Menneskene, i alle Fald Mennesker af en handledygtig Natur, føler Trang til Begivenheder, og de Begivenheder, som de savne i Livet, søge de i Literaturen. Læsernes Fantasi har til alle Tider tørstet efter det Usædvanlige, efter det som ligger udenfor Hverdagslivet, og Forfatterne har søgt at tilfredsstille denne Trang. I Homers Dage, da Verden var snever, og Menneskene ikke lettelig kom langt fra Hjemmet, satte Homers Odyssee Grækernes Fantasi i Bevægelse og bragte dem til at drømme om ukjendte Undere. Verden har udvidet sig siden Homers Dage, og vor Forestillingskreds er beriget med en umaadelig Sum af Kjendsgjerninger. Vi kan ikke med samme Lethed som Grækerne udmale os en ukjendt Verden paa Circes Ø eller overmenneskelige Farer ved Scylla og Charybdis; men Mennesker, der har bevaret en Smule Ungdom, og hvis Fantasi ikke er graanet og bleven mat og farveløs under et trivielt Hverdagsstræv, føler nu, ligesaavel som i

Homers Dage, Trang til Begivenheder og Indtryk, der ligger udenfor det daglige Livs Sfære.

Hvormeget man end kan have at udsætte paa Sensations-Romanerne — og jeg vil ikke forsvare Genren — staar dog de bedre af dem efter min Mening langt over de moderne naturalistiske Romaner. Der skal til at skrive en Fortælling som Rocambole af Ponson du Terrail en Komplex af Evner, en Opfindsomhed, en Styrke i Fantasien og en Kombinationsevne, som kun er meget faa Mennesker givet. Det er ingenlunde lettere at skrive en Bog, bygget paa en Række ualmindelige Begivenheder eller eiendommelige Situationer, end at skrive en Bog fuld af psykologisk Analyse. Hvis Zola og hans Tilhængere en Gang vilde forsøge at skrive som en Ponson du Terrail, vilde de snart mærke at det Hverv de havde paataget sig, ingenlunde var lettere end at skrive „videnskabelige" Romaner.

Literaturen er i vore Dage faldt i Hænderne paa syge Folk, hvis Verker er ligesaa bedrøvelige som de er fantasiforladte. Det er aandelige Patienter, der skriver om aandelige Patienter for aandelige Patienter. Enhver ny Fortælling er en ny Begrædelsernes Bog, eller et Pulterkammer for trættende og triviel psykologisk Analyse. Er Skjønliteraturen gaaet over til at blive en Videnskab, er det i alle Fald

en høist unyttig, kjedsommelig og usund Videnskab, der aldrig vil kunne træde i Stedet for de sunde, kraftige og farverige Fantasifrembringelser fra den første Halvdel af Aarhundredet, da Tidsalderens store Forfattere var Mænd med fine og stærke Nerver og en sund Sjæl, som var Digtere og ikke forsuskede Videnskabsmænd, fantasiforladte Virkeligheds-Fotografer eller sygelige Sjæle-Analytikere.

